

KS. LECH KRÓL ^{a, b, @}

 <https://orcid.org/0000-0002-7693-4614>

^a Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Teologiczny, Wyższe Seminarium Duchowne we Włocławku, ul. Prymasa Stanisława Karnkowskiego 3, 87-800 Włocławek, PL

^b Teologiczne Towarzystwo Naukowe Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku, ul. Prymasa Stanisława Karnkowskiego 3, 87-800 Włocławek, PL

[@] x.LechKrol@WP.PL

TEMATYKA KAZAŃ BŁ. BISKUPA MICHAŁA KOZALA

Słowa kluczowe: tematy kazań Kozala, Bóg Trójjedyny, sakramenty, święci, życie chrześcijańskie i społeczno-polityczne, patriotyzm.

Streszczenie: Artykuł wprowadza w tematykę kazań bł. biskupa Michała Kozala. Został opracowany w celu przygotowania bazy materiałowej, koniecznej do prowadzenia dalszych nad nimi badań naukowych i opracowań. Opracowanie tematu uzasadniła potrzeba ukazania wpływu Błogosławionego na dzieje Kościoła i Polski, w pierwszych dziesiątkach lat XX wieku. Cele, jakie stawiał sobie w bogatej tematyce kazań, sprowadzał do kształtowania takiego poziomu duchowo-moralnego, aby miał swoje urzeczywistnienie najpierw w realiach życia ówczesnych rodzin. W ich zaś perspektywie widział z kolei możliwość ewangelizacyjnego ich oddziaływania na całość życia Kościoła, społeczeństwa, Narodu, a nawet świata. Dążył w nich do integrowania życia wiernych świeckich chrześcijan z lokalną wspólnotą parafialną, z Kościołem, życiem społeczno-politycznym i patriotyzmem. Tematykę kazań opierał na doktrynie chrześcijańskiej.

W artykule uwzględniono kazania niedzielne i świąteczne dla dorosłych, egzorty niedzielne i świąteczne dla młodzieży, kazania tematyczne i okolicznościowe oraz nauki pasyjne.

Materiałem badawczym były więc rękopisy kazań Błogosławionego, opracowane i wydane w wersji papierowej. Analiza źródeł umożliwiła przepro-

KS. LECH KRÓL – kapłan diecezji włocławskiej (1976). Mgr (teologia, 1990, KUL, Lublin); lic. teologii (1992, ATK, Warszawa); dr teologii (1995, ATK, Warszawa); dr hab. teologii (2013, UMK, Toruń). Prezes TTN WSD we Włocławku (2013–); redaktor naczelny „Studia Włocławskie” (2013–).

wadzenie uszeregowania kazań pod względem tematycznym, wskazanie celów i sposobu ich przeprowadzenia wraz z konkluzją egzystencjalną.

W ramach podjętego studium wyłoniły się następujące tematy: O Bogu Trójjedynym, o Kościele, o sakramentach, o świętych, o życiu chrześcijańskim oraz o patriotyzmie i życiu społeczno-politycznym. One wyznaczyły strukturę niniejszego artykułu.

Opracowana tematyka zapewne inspiruje do podejmowania dalszych badań nad twórczością kaznodziejską Błogosławionego.

Artykuł wprowadza w tematykę kazań bł. bp. Michała Kozala. Podjęto ją, ze względu na istniejącą potrzebę ukazania wpływu nauczania Błogosławionego na dzieje Kościoła i Polski, w pierwszych dziesiątkach lat XX wieku. Materiałem badawczym były jego kazania, wydane w wersji papierowej.

Temat artykułu domagał się przeprowadzenia stosownego studium, w ramach którego wyłoniła się tematyka kazań, którą następnie uszeregowano. Analiza źródeł pozwoliła też wydobyć cele, jakie w kazaniach stawiał sobie Błogosławiony. Podejmował w nich także różne kwestie poboczne nie związane wprost z zasadniczym celem. W artykule zostały uwzględnione tematy zasadnicze, które podejmował w celu kształtowania i rozwoju życia chrześcijańskiego.

Uwzględniono w nim kazania niedzielne i świąteczne dla dorosłych, egzorty niedzielne i świąteczne dla młodzieży, kazania tematyczne i okolicznościowe oraz nauki pasyjne. Przeprowadzona analiza treściowa pozwoliła wyodrębnić wśród nich następujące tematy: O Bogu Trójjedynym, o Kościele, o sakramentach, o świętych, o życiu chrześcijańskim oraz o patriotyzmie i życiu społeczno-politycznym. One wyznaczyły strukturę niniejszego artykułu.

1. O Bogu Trójjedynym

Błogosławiony bp Michał Kozal dążył w kazaniach do kształtowania u wiernych wiary w Trójjedynego Boga, aby na niej było budowali życie chrześcijańskie. W tym celu wprowadzał w tajemnicę Jego objawienia w wydarzeniu Zwiastowania Maryi. W nim: „Najwyższy czyli Bóg Ojciec, który Syna swego Jezusa Chrystusa zesyła w łono przeczystej Dziewicy, [...], a Duch Święty przy tym pośredniczy”¹. W tym także celu przywoływał

¹ M. Kozal, [Na V niedzielę po Wielkanocy]. *O tajemnicy Trójcy Przenajświętszej*, [Krostkowo, 1921], w: *Pisma bł. biskupa Michała Kozala. Kazania, nauki pasyjne i rekolekcyjne, przemówienia* [Pisma 2], red. I. Tomczak, K. Rulka, G. Sztandera, Włocławek 2019, s. 184.

chrzest Jezusa w Jordanie, nad którym ukazał się Duch Święty, a Bóg Ojciec dał „głosem [...] świadectwo, że jest Synem Jego”² (por. Łk 3, 22). Chrystus zaś objawiając Siebie, jako Syna Bożego, jednocześnie objawiał tajemnicę jednego Boga, w trzech Osobach. Tuż przed Wniebowstąpieniem polecił Apostołom głosić światu Ewangelię: w Imię Ojca i Syna i Ducha Świętego (por. Mt 28, 19)³. Błogosławiony bp Michał w pracy kaznodziejskiej poświęcał Im właściwe miejsce.

1.1. O Bogu Ojcu

W podejmowanym przepowiadaniu troszczył się o kształtowanie, aby wierni nabyli pewności przekonania, że o istnieniu Boga, jako Ojca, poza wiarą nadprzyrodzoną, mówi wszechświat i głos sumienia. Przywoływał wiele dowodów wskazujących na Jego istnienie. Bóg bowiem stworzył świat mówiący o Jego wszechmocy, o niepojętej i niewyobrażalnej mądrości. Nadto powołał do życia człowieka. Obdarował go sumieniem, które daje świadectwo, że jest Istotą świętą, sprawiedliwą i wszechwiedzącą⁴. Za starożytnym mędrcom pogańskim uczył, że „jego duch święty w nas mieszka [...] i czuwa nad złem i dobrem”⁵. Za św. Pawłem Apostołem przekonywał, że teraz widzimy Go w zwierciadle, ale w wieczności będzie oglądany twarzą w twarz (por. 1Kor 13, 12).

Bł. bp M. Kozal dążył do kształtowania w wiernych obrazu Boga, który w swej istocie jest nieskończony, wszechwładny i wszechpotężny. A o Jego doskonałości uczył, że jest „jakby morzem bezbrzeżnym, morzem mądrości, piękności, doskonałości. Stąd posiada pełnię dóbr wszelkich”⁶. Boga Ojca zaś objawia w pełni Chrystus, co czynił na przykład, gdy mówi: „Jeśli o co prosić będziecie Ojca w imię moje, da wam” (J 26, 23).

W modlitwie zachęcał, aby wierni prosili o nadprzyrodzone światło konieczne dla poznania podstawowej prawdy chrześcijańskiej, że Bóg jest jeden, w trzech Osobach. Uzasadniał potrzebę jej poznawania,

² Tenże, *Na niedzielę Trójcy Przenajświętszej. [Istota i dary Trójcy Przenajświętszej]*, w: *Pisma 2*, s. 222.

³ Por. tenże, *[Na V niedzielę po Wielkanocy]. O tajemnicy Trójcy Przenajświętszej*, s. 184.

⁴ Por. tenże, *Na Trzech Króli. [Wszechświat i sumienie prowadzą do Boga]*, [Brak miejsca i daty], w: *Pisma 2*, s. 76–79.

⁵ Tamże, s. 79.

⁶ M. Kozal, *Chwała Ojcu i Synowi, i Duchowi Świętemu jak było na początku tak i teraz, i na wieki wieków. Amen.* [Brak miejsca i daty], w: *Pisma 2*, s. 595.

ponieważ na niej opiera się wiara Kościoła⁷. Człowiek bowiem ma taką możliwość, ponieważ otrzymał od Boga, to, „[...] czego inne stworzenia nie mają, dał [...] duszę rozumną, stworzoną na obraz i podobieństwo swoje, [...], która nie umiera, lecz na wieki żyć będzie”⁸. Człowieka obdarował przede wszystkim darem sumienia, w którym przebywa i przemawia, jako „istota święta, sprawiedliwa, wszechwiedząca”⁹. Tak okazanej miłości jest wierny mimo, że człowiek „[...] zbuntował się przeciwko Stwórcy i popadł w grzech”¹⁰. Mógł go odrzucić, ale Jego niepojęta miłość sprawiła, że dał swojego Jednorodzonego Syna, aby każdy kto Jemu uwierzy miał życie wieczne. Z Jego inicjatywy zrodził się zamysł zbawienia rodzaju ludzkiego¹¹. Dlatego bł. bp Michał Kozal zabiegał, aby kazania wprowadzały wiernych w główne treści prawd wiary, najpierw w tę pierwszą, że „Jest jeden Bóg, który wszystko stworzył i wszystkim rządzi”. Dążył do kształtowania wewnętrznego przekonania, że stworzony świat, bez Jego ojcowskiej troski „[...] ani chwili dłużej istnieć nie może”¹². Jego przepowiadanie zmierzało m.in. ku temu, aby wierni otwierali się na Jego ojcowską Opatrzność, prowadzącą ludzkość do objawionego celu ostatecznego¹³.

Przekonując, że tylko w Nim jest źródło szczęścia, wychowywał do wytrwałego szukania Boga w postawie dziecięcej ufności. Istotną rolę w tym procesie przypisywał słowu Bożemu, które będąc źródłem poznawania Boga kształtuje osobową relację z Nim, jako kochającym Ojcem. Ukazywał, że tylko w Nim jest źródło prawdziwego szczęścia. W tym duchu formował wiarę wiernych owocującą pewnością nadziei, że nie będą w niej zawiedzeni (por Ps 25(24), 3). Odsłaniał im tajemnicę Boga Wszechmogącego, który „jest Panem wszechwładnym, którego mocy nic oprzeć się nie zdoła”¹⁴ i wszystko jest Mu poddane [por. Mt 8, 27].

¹⁷ Por. tenże, [Na V niedzielę po Wielkanocy]. *O tajemnicy Trójcy Przenajświętszej*, s. 183–184.

¹⁸ Tamże; por. Kozal, *Chwała Ojcu i Synowi, i Duchowi Świętemu jak było na początku tak i teraz, i na wieki wieków. Amen*, s. 595.

⁹ Tenże, *Na Trzech Króli. [Wszczęświat i sumienie prowadzą do Boga]*, s. 79.

¹⁰ Tenże, *Na niedzielę Trójcy Przenajświętszej. [Istota i dary Trójcy Przenajświętszej]*, s. 223.

¹¹ Por. tamże.

¹² M. Kozal, *O Opatrzności Bożej*, [Krostkowo, brak daty], w: *Pisma 2*, s. 594.

¹³ Por. tamże, s. 594–595.

¹⁴ M. Kozal, *Na Nowy Rok. [Szczęścia mamy szukać u Boga]*, [Brak miejsca i daty], w: *Pisma 2*, s. 65.

Dlatego treścią kazań formował ewangeliczną nadzieję, że tylko Bóg jest w stanie zaradzić ludzkim sprawom i potrzebom. Tę prawdę uzasadnia biblijnie (por. Rdz. 37–48).

Kształtował w świadomości wiernych Obraz Boga Ojca, jako Wszechmogącego, który „może nam pomóc, Jego potęga granic nie ma, [...] On nie tylko może, ale chce nam przyjść z pomocą”¹⁵ (por. J 14, 13; 16, 23). Dlatego w Chrystusie dał słowo zapewnienia, że będzie z ludźmi aż do skończenia świata (por. Mt 28, 20). Bł. bp Kozal uczył, że jedynym pragnieniem Boga jest, aby wszyscy ludzie posiadli szczęście trwałe i wieczne, czyli zbawienie. Ono jest człowiekowi najpotrzebniejsze, dlatego zesłał Syna Swego Jednorodzonego (por. J 3, 16). Na tej podstawie formował w wiernych obraz Boga miłosiernego, dobrego i kochającego, troszczącego się o wszystkie sprawy ludzkie, szczególnie te wewnętrzne i nadprzyrodzone, a więc wieczne.

1.2. O Synu Bożym

Bł. bp Michał Kozal podejmując w kazaniach temat Osoby Syna Bożego, odwoływał się do obietnicy starotestamentowej, zapowiadającej Jego przyjście, jako Mesjasza i Odkupiciela. W celu zarysowania Jego tożsamości posłużył się słowami psalmisty, które włożył w usta Jezusa: „Pan rzekł do Mnie: Tyś jest synem Bożym, jam ciebie dziś zrodził” (por. Ps 2, 7). Przepowiadanie ukierunkowywał na kształtowanie pewności wiary, że jest Jezus jest Synem Bożym posłanym przez Ojca, dla zbawienia całego rodzaju ludzkiego¹⁶. Jego przyjście dokonało się w tajemnicy Wcielenia. W nim bowiem wziął naturę ludzką z Dziewicy Maryi, i z niej się narodził dla zrealizowania zbawczego planu Boga¹⁷. W kazaniach formował Jego obraz, jako prawdziwego Boga, który stał się prawdziwym Człowiekiem¹⁸. Dążył do kształtowania głębokiej świadomości, że w tajemnicy Jego narodzenia objawia się pełnia miłości Boga

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Por. M. Kozal, „Syn Boży stał się człowiekiem i umarł na krzyżu dla naszego zbawienia”, [Krostkowo, 8 V 1921], w: *Pisma 2*, s. 597–601.

¹⁷ Por. tenże, *Na zakończenie starożytności roku* [1927]. [Życie na wzór Chrystusa], [Bydgoszcz], fara [31 XII] 1927, w: *Pisma 2*, s. 51–52; tenże, *Na [niedzielę] Zapustną*. [Męka i śmierć Chrystusa], Pob[iedziska, 2 III 19]19, w: *Pisma 2*, s. 114–118.

¹⁸ Por. tenże, *Na święto Trzech Króli. Dlaczego przyszedł Pan Bóg na świat jako dziecko?*, [Bydgoszcz, 6 I] 1926, w: *Pisma 2*, s. 453–455; tenże, *Jezus Chrystus jest Bogiem*, [Krostkowo,] 22 V [19]21, w: *Pisma 2*, s. 601–606; tenże, „Syn Boży stał się człowiekiem i umarł na krzyżu dla naszego zbawienia”, s. 597–598.

względem wszystkich ludzi. W Nim obdarowuje nią każdego człowieka (por. J 3, 16)¹⁹. Na fundamencie tej prawdy opierał formację duchową wiernych, ukierunkowaną na budowanie codzienności na Osobie Chrystusa, objawiającego się jako droga, prawda i życie (por. J 14, 6). Podejmował ją w tym celu, aby w Nim odnajdywano i poznawano prawdziwego Boga. Jego nauczanie zmierzało do ukazania, że tylko Chrystus jest jedyną drogą prowadzącą do Ojca, a tym samym do życia wiecznego. Posługując się nauczaniem autora listu do Hebrajczyków kształtował świadomość, że Chrystus jest zawsze „ten sam i dziś i na wieki”²⁰ (por. Hbr 13, 8). Tak formował pewność wiary²¹. Ukazywał Go, jako Pana i Króla oraz Dobrego Pasterza czuwającego nad ludzkością, aby ją doprowadzić do chwały królestwa Bożego²².

Bł. bp Michał Kozal posługą kaznodziejską pomagał wiernym w poznawaniu tajemnicy Chrystusa, którego ukazywał, jako Mesjasza, prawdziwego Boga i prawdziwego człowieka²³, jedynego Pośrednika między Bogiem a ludźmi (por. J 16, 23)²⁴. Przybliżał Go, jako Zbawiciela litującego się nad ludzką nędzą moralną. Dążył do ukształtowania pewności wiary, że tylko Jezus jest lekarstwem ludzkości znękaney grzechami. W kazaniach odsłaniał pełnię Bożej dobroci, miłości i miłosierdzia, który jest w stanie odmieniać oblicze ziemi²⁵ objawioną w Jezusie Chrystusie. W tym zatem celu karmił wiernych zdrową doktryną wiary, z której „wytryskują wody roznoszące na wszystkie strony miłość, litość i miłosierdzie”²⁶. On, Swoją śmiercią krzyżową i zmartwychwstaniem, wyzwolił ludzkość z niewoli grzechu i śmierci. Tak skierował ją na nowe tory, zaszczerpił cnoty i wska-

¹⁹ Por. tenże, *Na Boże Narodzenie*. [Po co przyszedł Zbawiciel], [Krostkowo], 25 XII 1920, w: *Pisma 2*, s. 34–38.

²⁰ Tenże, *Na zakończenie starego roku* [1926]. [Chrystus naszą drogą, prawdą i życiem], w: *Pisma 2*, s. 49.

²¹ Tamże, s. 50.

²² Por. Kozal, *Na zakończenie starego roku* [1927]. [Życie na wzór Chrystusa], s. 55–56.

²³ Por. tenże, *Kazanie pasyjne* (V). *Jezus na śmierć skazany*, Pob[iedziska, 6 IV 19]19, w: *Pisma 2*, s. 658; tenże, *Kazanie pasyjne* (VII). *Jezus na krzyżu umiera*, Pob[iedziska, 18 IV (Wielki Piątek) 19]19, w: *Pisma 2*, s. 667.

²⁴ Por. tenże, *Kazanie pasyjne* nr 1. [„Ojczy, odpuść im...”], [Pobiedziska, 22 II] 1920, w: *Pisma 2*, s. 669–671; tenże, *Kazanie pasyjne* nr 2. [„...dziś ze mną będziesz w raj”], [Pobiedziska, 29 II] 1920, w: *Pisma 2*, s. 674–676.

²⁵ Por. tenże, *Kazanie pasyjne* nr 4. [„Boże mój, ... czemuś mnie opuścił”], [Pobiedziska, 14 III] 1920, w: *Pisma 2*, s. 677–682.

²⁶ Tenże, *Na Quinquagesimę*. *Chrystus Pan lekarstwem ludzkości*, [Brak miejsca i daty], w: *Pisma 2*, s. 112; por. tamże, s. 110–113.

zał na nowe zasady życia²⁷. Jego Zmartwychwstanie jest zwycięstwem nad grzechem, śmiercią i szatanem. Na tej podstawie wychowywał do poznawania istoty grzechu i każdej nieprawości, w celu podejmowania Jego wezwania do nawrócenia²⁸. Prawdę o Bóstwie Chrystusa przybliżał po to, aby na niej budowała się wiara i nadzieja, zapowiadające zmartwychwstanie człowieka (por. 1 Tes 4, 13–14)²⁹. Chrystus, który jest Dobrym Pasterzem, prowadzi ludzkość na pastwiska życia wiecznego. Swoją miłość odsłania w licznych dziełach miłosierdzia, które są dostępne dla każdego człowieka.

Treścią nauczania przybliżał także niezgłębiałą mądrość Bożą (por. Rz 11, 33)³⁰. Mimo że jest niezgłębiała, jest jednak dostępna dla wszystkich³¹. Objawia ją bowiem w swoim słowie, które dostosowuje do każdego ludzkiego umysłu. Błogosławiony bp Michał posługą kaznodziejską podprowadzał do tej mądrości, aby ona swoim światłem napełniała ludzkie wnętrza.

Chrystus ilekroć odpuszczał grzechy, urzeczywistniał w ludziach tajemnicę miłosierdzia Bożego. Ks. Kozal, w ten sposób przybliżał wiernym wrażliwość Chrystusa względem ludzkich ograniczeń i grzechów, „którego serce najczulszą bije miłością dla świata”³². Z jednej strony płakał nad grzechowym zniewoleniem człowieka, z drugiej zaś stawał przed każdym w duchu prawdy. Na tej podstawie uczył, że będąc prawdziwym Bogiem, po to stał się Człowiekiem, aby Jego królestwo zapanowało w całej pełni³³.

²⁷ Por. M. Kozal, *Na Wielkanoc 1934. [Zmartwychwstanie Pańskie źródłem przekonań katolickich i drogowskazem katolickiego życia]*, [1 IV 1934], w: *Pisma 2*, s. 142–146; tenże, *[Na II niedzielę Wielkiego Postu]. Pan Jezus ukrzyżowany*, [Bydgoszcz, 28 II] 1926, w: *Pisma 2*, s. 484–486.

²⁸ Por. tenże, *[Na III niedzielę Wielkiego Postu]. O Krwi Najświętszej Pana Jezusa*, [Bydgoszcz, 7 III] 1926, w: *Pisma 2*, s. 486–488.

²⁹ Por. tenże, *[Na uroczystość Zmartwychwstania Pańskiego]*, [Brak miejsca i daty], w: *Pisma 2*, s. 153–155; tenże, *[Na IV niedzielę Wielkiego Postu]. Pan Jezus złożony do grobu*, [Bydgoszcz, 14 III] 1926, w: *Pisma 2*, s. 489–491.

³⁰ Por. tenże, *Na niedzielę II po Wielkanocy. Kazanie [o miłości Dobrego Pasterza i naszych obowiązkach względem Niego]*, [Brak miejsca i daty], w: *Pisma 2*, s. 165–168.

³¹ Por. tenże, *Chrystus mieszkając wśród nas jest nauczycielem naszym*, [Kość[ielec] [19]18, [Krostkowo,] [19]22, w: *Pisma 2*, s. 606–609.

³² Tenże, *Na niedzielę IX po [Zielonych] Świątkach. [Dlaczego Jezus płakał]*, [Krostkowo], 17 VII [19]21, w: *Pisma 2*, s. 279; por. tenże, *Niedziela XXIV po [Zielonych] Świątkach. [Bóg czeka cierpliwie na nawrócenie człowieka]*, [Krostkowo], 7 XI [19]20, w: *Pisma 2*, s. 338–341; tenże, *Na Quinquagesimę. Chrystus Pan lekarstwem ludzkości*, s. 110–114.

³³ Por. tenże, *Niedziela XXIV po [Zielonych] Świątkach. [Bóg czeka cierpliwie na nawrócenie człowieka]*, s. 277–280.

Swoimi kazaniem**ami** bł. bp Kozal przybliżał Chrystusa jako Zbawiciela oraz Króla Prawdy i Pokoju. Celem jego nauczania była też troska, aby królowanie Syna Bożego, drogą apostołskiego stylu życia wiernych, nadal się budowało we wnętrzu ludzi i w świecie³⁴, co urzeczywistnia się mocą Ducha Świętego.

1.3. O Duchu Świętym

Bł. biskup Michał Kozal w swoich kazaniach wiele miejsca poświęcał Osobie Ducha Świętego. Przedstawia Go w relacji do Trójjedyne**go** Boga, objawiającego się w tajemnicy wcielenia Syna Bożego, a także w wydarzeniu chrztu Jezusa w Jordanie (por. Mt 3, 17). Dążył do kształtowania w wiernych przekonania, że wydarzenia te urzeczywistniły się mocą Ducha Świętego (por. Łk 1, 35)³⁵. Tematykę trzeciej Osoby Boskiej wiązał z obietnicą, jaką Chrystus przekazał apostołom (por. J 14, 26), urzeczywistnioną w całej pełni w dniu Pięćdziesiątnicy (por. J 14, 23–31). Trwający na modlitwie, w Wieczerniku, Apostołowie wraz Maryją zostali napełnieni Duchem. Bp Kozal w swoich kazaniach uświadamiał, że Duch Święty zstąpił wtedy na nich wszystkich, w postaci ognistych języków. Tym samym zstąpił, zgodnie z zapowiedzią, w „mistyczne ciało Jezusa”. Celem tegoż przepowiadania było kształtowanie świadomości, że od tego momentu Duch Święty zamieszkał na zawsze w Kościele, który ożywia aż do skończenia świata. Kozal dążył do tego, aby wierni odkrywali w przekazie kaznodziejskim prawdę o tym, że Duch Święty nie tylko kieruje Kościołem, ale drogą łaski uświęcającej włącza weń nowych wyznawców Chrystusa. Z Niego Kościół bowiem czerpie życie Boże, które wlewa w ochrzczonych i doprowadza do najpełniejszego rozwoju. Życie naturalne podnosi do porządku nadprzyrodzonego, które ma rzeczywisty udział w wewnętrznym życiu Bożym. Zatem On dokonuje przebóstwienia, upodabniającego do Chrystusa. Wprawdzie chrześcijanin upodobnia się do Niego wewnątrznie, jednak nie jest w stanie przyjąć całej natury Bożej³⁶. Jako Duch Prawdy czuwa nad nauką Chrystusa, którą ob-

³⁴ Por. tenże, *Na Chrystusa Króla*, Żnin, [30 X] 1938, w: *Pisma 2*, s. 349–351; tenże, *Kazanie pasyjne (III). Jezus prowadzony od Piłata do Heroda*, Pob[iedziska 23 III 19]19, w: *Pisma 2*, s. 651–653; tenże, *Kazanie pasyjne (IV). Jezus biczowany i ukoronowany*, w: *Pisma 2*, s. 653–657.

³⁵ Por. tenże, [Na V niedzielę po Wielkanocy]. *O tajemnicy Trójcy Przenajświętszej*, s. 183–187; tenże, *Chwała Ojcu i Synowi i Duchowi Świętemu jak było na początku tak i teraz, i na wieki wieków. Amen*, s. 595–597.

³⁶ Por. tenże, *Na święto Zielonych Świąt* (1933). [Łaska uświęcająca], [Sodaliczka Akademiczek, [1937] w: *Pisma 2*, s. 202–208; tenże, *Na niedzielę IV po Wielkanocy*. [Tylko Kościół katolicki jest apostołski], w: *Pisma 2*, s. 170–174.

jawia i uzdalnia wierzących do jej poznania, i przyjęcia. Nie uczy nowych prawd, ale wprowadza w pogłębiające zrozumienie tajemnicy Objawienia. W tym celu oświeca Kościół od wewnątrz, i będzie oświecał, aby żył otrzymaną prawdą i ją głosił. Duch Święty, wprowadzając w głębokie zrozumienie nauki objawionej, asystuje mu aż do powtórnego przyjścia Pana. Na tej podstawie Błogosławiony kształtował w wiernych świadomość ewangeliczną, że Kościół nie myli się w sprawach wiary, ponieważ jest w nim Zbawiciel i „trzecia osoba w Bóstwie, Duch Święty”³⁷.

Idąc zaś dalej, po linii Objawienia Bożego, ukazuje Go także, jako Opiekuna i Pocieszyciela pełnego mocy. Ochrczeni, zawsze ilekroć przyjmują sakramenty święte, otrzymują Go wraz z łaską uświęcającą. On uczy wszystkiego i przypomina wszystko, czego Chrystus nauczał. On będąc światłością Bożą oświeca umysł człowieka i umacnia jego wolę. Przemienia jego świadomość i daje pełne rozumienie Ewangelii. W konkluzji w swoich kazaniach Błogosławiony zmierza ku temu, aby wierni byli wrażliwi na Jego obecność i natchnienia, otwierali się na Jego Osobę i Jego działanie. Tę niezbędną konieczność uzasadnia tym, że Chrystus w Jego mocy udziela łask płynących z tajemnicy Odkupienia, które jest źródłem uświęcenia. Ona czyni bowiem z chrześcijan świątynię Ducha Świętego (por. 1Kor, 3, 16), a łaska uświęcająca jest Jego największym darem³⁸.

Ks. Kozal temat Osoby Ducha Świętego podejmował w celu kształtowania świadomości, że On jest tym samym dla Kościoła i w Kościele, kim był w życiu Apostołów. Z tematyki kazań wyprowadzał przesłanki egzystencjalne i wychowywał wiernych do ich realizacji w codziennym życiu.

2. O Kościele

Ks. Kozal podejmując tę tematykę uzasadniał wiernym między innymi, w jakim celu Chrystus ustanowił swój Kościół. Uczył, że Kościół został powołany do istnienia, aby w nim doprowadzać ludzi do prawdziwego szczęścia w królestwie Bożym. W aspekcie tego tematu formował postawę oczekiwania nań z wiarą i nadzieją, jako nagrody nie-

³⁷ Por. tenże, *Na XVI [niedzielę] po [Zielonych] Świątkach. O nieomyślności Kościoła katolickiego*, w: *Pisma 2*, s. 306–310.

³⁸ Por. tenże, *Na Zielone Świątki. [Duch Święty nas oświeca i uświęca (1)]*, w: *Pisma 2*, s. 194–198; tenże, *Na Zielone Świątki. [Duch Święty nas oświeca i uświęca (2)]*, w: *Pisma 2*, s. 198–202.

bieskiej³⁹. Uczył, że fundamenty założonego Kościoła, podtrzymuje Duch Święty, wskazujący na jego apostołskie pochodzenie. Jest apostołski, ponieważ papież i biskupi są z woli Chrystusa prawowitymi następcami Apostołów. Bł. bp Michał Kozal tą tematyką przybliży naturę Kościoła, zbudowanego na opoce, czyli Piotrze (por. Mt 16, 18)⁴⁰. Dla niego i jego następców, prosi Ojca o Pocieszyciela, aby zawsze był w tej posłudze, jako Duch Prawdy (por. J 14, 16–17). Na tej podstawie kształtował w wiernych świadomość, że Kościół, który otrzymał depozyt wiary, dysponuje mądrością Bożą. Będąc jej przekazicielem, niejednokrotnie był i jest znakiem sprzeciwu, przedmiotem agresji, nienawiści i prześladowania. Uświadamiał wiernym, że te akty zmierzają do całkowitego jego niszczenia, i są wymierzone przeciwko Chrystusowi i Jego Ewangelii. Jednak pomimo wszystko Chrystus, jako Głowa Kościoła pozostając w jego wnętrzu, kieruje nim aż do końca świata. Takie zapewnienie dał Apostołom: „O to Ja jestem z wami po wszystkie dni aż do skończenia świata” (Mt 28 8, 23–25). Podejmowana więc przez bł. bp. Kozala tematyka kazań miała na celu formację eklezjalną, kształtującą w wiernych postawę odpowiedzialności za Kościół. W jego obronie zawsze powinni stawać, najpierw stylem i poziomem chrześcijańskiego życia. Zabiegał o to, aby tak czynili z przekonaniem wiary, ponieważ „bramy piekielne go nie zwyciężą” (Mk 16, 18)⁴¹.

Zgodnie z nauczaniem ówczesnego katechizmu, przybliżał wiernym znamiona prawdziwego Kościoła. Uzasadnieniem tej tematycznej opcji był zapewne brak jedności wśród wyznawców Chrystusa, czego sam doświadczał w zaborze niemieckim. Nadto wpłynęły na nią pojawiające się wówczas dość masowo nowe sekty i tzw. Kościół narodowy. W tym zatem celu karmił wiernych zdrową eklezjologią. Dążył do kształtowania wiary, iż prawdziwy Kościół jest tylko jeden, święty, powszechny i apostołski. W realizacji tego celu posługiwał się obrazami zaczerpniętymi z życia pasterskiego i rolniczego. Dążył do tego, aby wierni zrozumieli ewangeliczną

³⁹ Por. tenże, *Na Poniedziałek Zielonych Świątek*. [Wiara jest potrzebna każdemu człowiekowi], [Bydgoszcz] Florian, [9 VI 19]24, w: *Pisma 2*, s. 217–218; tenże, *Na XVI [niedzielę] po [Zielonych] Świątkach*. *O nieomylności Kościoła katolickiego*, s. 308.

⁴⁰ Por. tenże, *Na niedzielę IV po [Zielonych] Świątkach*. [Znamiona prawdziwego Kościoła – jeden], [Krostkowo, 2 VII] 1922, w: *Pisma 2*, s. 245.

⁴¹ Por. tenże, *Na III niedzielę [Wielkiego] Postu*. [Wrogowie Kościoła], [Brak miejsca i daty], w: *Pisma 2*, s. 132–137; tenże, *Na niedzielę IV po Wielkanocy*. [Tylko Kościół katolicki jest apostołski], s. 170–173.

wartość eklezjalnej jedności. W tym też celu przywoływał teksty biblijne, dla wychowywania wiernych do zaangażowania się na rzecz budowania tej jedności. Zarysowany cel tematyczny tak uzasadniał, skoro: „jeden jest tylko Odkupiciel, jedna wiara, jeden chrzest, tak też i jeden być musi Kościół Chrystusowy”. Jednocześnie uczył wiernych, że jedność warunkuje owocną realizację misji Chrystusa Pana w świecie. Przekonywał, że moc i siła Kościoła tkwią w jedności Chrystusa i w jedności z Chrystusem. Słuszność tych stwierdzeń uzasadniał nauczaniem św. Pawła Apostoła: „Czyż Chrystus jest podzielony?” (1Kor 1, 13). Prawdziwy więc Kościół charakteryzuje się jednością hierarchiczną. Jego naturę uzasadnia biblijnie, przywołując słowa św. Pawła Apostoła (por. Rz 12, 4–7). W realizacji tego celu wspierał się także nauczaniem św. Cypriana z Kartaginy. Ta jedność, jak stwierdza bł. bp. Michał, „przechodzić musi jakby nic czerwona przez całą naukę Kościoła prawdziwego”⁴², którą Chrystus przekazał apostołom i ich następcom (por. Mt 28, 19–20). W kształtowaniu zaś świadomości, że prawdy objawione są niezienne i nikt nie ma prawa ich zmieniać, opierał się na nauczaniu św. Pawła Apostoła (por. Ga 1, 9). Kościół bez jedności w tym wymiarze, opartej na Piotrze i jego następach, istnieć nie może. Dlatego wprowadzał wiernych w modlitewną troskę Jezusa, proszącego Ojca, aby wszyscy byli jedno (por. J 17, 20–21). Celem więc jego nauczania była formacja eklezjalna wiernych w aspekcie jedności „wiary i środków łaski [...] pod względem obyczajów i karności”⁴³. Ponieważ jej gwarantem jest Duch Święty, dlatego „Kościół w sprawach wiary i moralności mylić się nie może, bo Duch Święty czuwa nad nim [...]”⁴⁴.

Obecny w nim Chrystus czuwa nad całą jego wspólnotą (por. Mt 28, 19a.20b), dla której prosi Ojca o Ducha Prawdy (por. J 14, 17). Na tej podstawie uczył, że pojedynczy katolik w sprawach wiary i moralności może się mylić, także i papież, jako osoba prywatna, ale cały Kościół się nie myli. Nieomyślność Kościoła uwydatnia się na soborach, którym od początku, czyli od czasów apostołskich, asystuje Duch Święty. Kierując niewidzialnie, strzeże ojców soborowych na czele z następcą Piotra od wszelkiego błędu. W tym też celu przywoływał słowa Chrystusa

⁴² Tenże, *Na niedzielę IV po [Zielonych] Świątkach*. [Znamiona prawdziwego Kościoła – jeden], s. 246.

⁴³ Tamże, s. 247.

⁴⁴ Kozal, *Na XXVI [niedzielę] po [Zielonych] Świątkach*. *O nieomyślności Kościoła katolickiego*, s. 307; por. tamże, s. 308–309.

zapewniające, że będzie prosił Ojca, by nie ustała jego wiara, aby w niej utwierdzał braci swoich (por. Łk 22, 31–32)⁴⁵.

Duch Święty tak ukształtował, i kształtuje Kościół, jako Mistyczne Ciało Chrystusa, aby w nim urzeczywistniało się dzieło Odkupienia całego rodzaju ludzkiego.

3. O Sakramentach

Ks. Michał Kozal podejmował także teologiczne treści wszystkich sakramentów, w których Duch Święty uświęcając wierzących udziela łaski nadprzyrodzonej⁴⁶. Błogosławiony wprost poświęcił swoje kazania prawie wszystkim sakramentom. Niektórymi, zajmował się w strukturze poszczególnych kazań tematycznych czy okolicznościowych. Przybliżył w nich przeogromną dobroć i miłość Boga, wychodzącego ku ludziom, aby wyzwalać ich z niewoli grzechu i nędzy moralnej oraz umacniać łaską na drodze zbawienia⁴⁷.

3.1. Chrzest święty

Tematykę tego sakramentu podjął m.in. w kazaniu na Zielone Świąta, celem wprowadzenia słuchaczy w tajemnicę łaski uświęcającej⁴⁸. Utożsamiał ją z sakramentem chrztu świętego, ponieważ w jego wodach, wierzący odnajdują jej niewyczerpane źródło. Refleksję powyższą uzasadnia treść kazania, zwłaszcza terminologia, jaką się posługiwał. Zamierzał przybliżyć tajemnicę Chrystusa, który nie tylko zadośćuczynił za grzech pierworodny „sprawiedliwości Bożej, ale serce Jego przepełnione jest [...] troską”, aby każdy człowiek korzystał z tego daru, w misterium chrzcielnego obmycia⁴⁹. W wymiarze konstytutywnych elementów Kościoła sakrament ten wprowadza wiernych w jego sakramentalny wymiar⁵⁰. Duch Święty mocą łaski Odkupienia włącza w Mistyczne Ciało Chrystusa czyli w Kościół, którego jest Głową. Mocą wysłużonej łaski uświęcającej podnosi naturalne życie ludzi do porząd-

⁴⁵ Por. tamże, s. 309–310.

⁴⁶ Por. M. Kozal, *Na Zielone Świąta. [Duch Święty mieszka w nas]*, [Brak miejsca, 16 V], w: *Pisma 2*, s. 209.

⁴⁷ Por. tenże, *Na VI niedzielę po [Zielonych] Świątkach. Cud pomnożenia chleba – cud Komunii świętej*, [Brak miejsca i daty], w: *Pisma 2*, s. 258.

⁴⁸ Por. tenże, *Na święto Zielonych Świąt [1933]. [Łaska uświęcająca]*, s. 202–208.

⁴⁹ Por. tamże, s. 202.

⁵⁰ Tamże, s. 203.

ku życia nadprzyrodzonego⁵¹. Wlewa więc On życie samego Chrystusa i tak dalece przemienia człowieka, że upodabnia się do Niego, jednoczy z Nim i wciela w Jego Mistyczne Ciało⁵². Podejmował tę tematykę celem kształtowania świadomości, że wierzący stają się w tym sakramencie żywą świątynią Trójcy Przenajświętszej. Ponieważ są uczestnikami życia Boga Trójjedynego, dlatego zyskali godność dziecka Bożego. Tematyką kazań dążył także do pogłębiania łączności z Chrystusem oraz zabiegał, aby jej owoce przenoszono w codzienne relacje życiowe⁵³. Kształtował świadomość, że Duch Święty umacniania Swoimi darami, zapoczątkowaną chrzcielną więź z Bogiem i Kościołem⁵⁴.

3.2. Sakrament bierzmowania

Ks. Kozal temat tego sakramentu podjął tylko w jednym kazaniu, po jego udzieleniu, prawdopodobnie młodzieży Szkoły Katolickiej w Bydgoszczy⁵⁵. Koncentrował ją wokół sakramentalnego wydarzenia, w którym Duch Święty zamieszkał w jej wnętrzu. Podjął je w celu budzenia i kształtowania postawy wytrwałego zaangażowania, aby Duch Święty zawsze panował we wszystkich wymiarach codziennego życia młodzieży. Sakrament ten ujmował w kategoriach duchowego umocnienia. Szczególną rolę Ducha Świętego ukazywał w procesie pogłębiania wiary i życia chrześcijańskiego. Sakrament bierzmowania ujmował w kategoriach rozwoju duchowego. Jego nadprzyrodzona moc, jak uczył, potęguje życie chrześcijańskie, zainicjowane w chrzcie świętym. Duch Święty uzdalnia do podejmowania owocnej pracy nad sobą i obrony wiary⁵⁶. Jego szczególną rolę w życiu chrześcijańskim ujmował w kontekście ówczesnych zagrożeń. Zwłaszcza dostrzegał je ze strony złej literatury. W niej upatrywał największego wroga, szczególnie dla młodzieży, ponieważ odbiera ona wiarę, brudzi i plami „niewinne dusze i tym samym wykoślawia proste szlachetne charaktery”⁵⁷. Jego kazania ugruntowywały wiernych w nauce chrześci-

⁵¹ Por. Kozal, *Na Zielone Świąta. [Duch Święty mieszka w nas]*, s. 209.

⁵² Por. tenże, *Na jubileusz 50-lecia kapłaństwa J.E. Ks. Biskupa Laubitza*, [Gniezno, 20 III 1938], w: *Pisma 2*, s. 862.

⁵³ Por. tenże, *Na Zielone Świąta. [Duch Święty mieszka w nas]*, s. 210.

⁵⁴ Por. tenże, *[Po bierzmowaniu]. O czytaniu złych książek*, [Bydgoszcz, brak daty], w: *Pisma 2*, s. 557.

⁵⁵ Por. tamże.

⁵⁶ Por. Kozal, *Na jubileusz 50-lecia kapłaństwa J.E. Ks. Biskupa Laubitza*, s. 862.

⁵⁷ Tenże, *[Po bierzmowaniu]. O czytaniu złych książek*, s. 558.

jańskiej i służyły poznawaniu tajemnicy Objawienia Bożego. Wszyscy są wezwani, szczególnie zaś dorastający, do jej stałego zgłębiania celem zdobywania dojrzałej świadomości wiary. Umocnienie namaszczaniem Ducha Świętego uzdalnia więc do podejmowania obowiązków wynikających z sakramentu chrztu i bierzmowania. W tym ostatnim zostaje wyryty, w sercu chrześcijanina, niezatarty znak Ducha Świętego, któremu wszystko powinno być poddane.

3.3. Sakrament pokuty

Ks. Michał Kozal tematyce tego sakramentu poświęcił więcej miejsca. Jego potrzebę uzasadniał obiektywną prawdą o człowieku, który z natury jest grzeszną istotą, skłonny do zła. Na każdym bowiem ciąży „kłątwa grzechu pierworodnego”⁵⁸. Jego kaznodziejska wizja prowadziła wiernych do odkrywania prawdy o sobie, o swojej grzeszności i bezradności względem niej. Podejmował ją celem doprowadzania do Chrystusa Zbawiciela, jedyne lekarza uzdrawiającego grzechowe rany serc ludzkich. W tym celu, jak uczył, ustanowił On sakrament duchowego odrodzenia czyli sakrament pokuty (por. J 20, 23)⁵⁹. Dlatego w kazaniach zachęcał do częstego korzystania z niego, jako daru miłosierdzia. Pokuta była dla Błogosławionego ważnym sakramentem w procesie kształtowania i rozwoju życia chrześcijańskiego, ponieważ Bóg odpuszczając grzechy jednocześnie udziela mocy do wytrwania w dobrem⁶⁰. Owo zbawcze wydarzenie nie dokonuje się bez osobistego zaangażowania i wysiłku. W posługiwaniu słowa zapobiegał szablonowemu traktowaniu, rutynie i przyzwyczajeniom sprowadzającym ten sakrament do zewnętrznych form. Celem jego przepowiadania była troska, aby sakramentalna pokuta była „jakby pługiem, [co] przeorze rolę serca”, ponieważ wtedy Bóg obdaruje obfitością łaski wydającej bogate owoce ewangeliczne⁶¹. Zabiegał, aby tak

⁵⁸ Tenże, [Na II niedzielę Adwentu]. *Przed spowiedzią kwartalną*, [Bydgoszcz], 4 XII [19]26, w: *Pisma 2*, s. 445; tenże, *Na XI niedzielę po [Zielonych] Świątkach*. [Ocalenie grzesznika], [Brak miejsca i daty], w: *Pisma 2*, s. 284–288; tenże, *Na III niedzielę Adwentu*. [Sakrament pokuty], [Bydgoszcz, brak daty], w: *Pisma 2*, s. 284–285.

⁵⁹ Por. tenże, [Na II niedzielę Adwentu]. *Przed spowiedzią kwartalną*, s. 445–447.

⁶⁰ Por. tenże, *Na XI niedzielę po [Zielonych] Świątkach*. [Ocalenie grzesznika], s. 285; tenże, [Na II niedzielę Adwentu]. *Przed spowiedzią kwartalną*, s. 446; tenże, *Niedziela XXI po [Zielonych] Świątkach*. [Bóg czeka cierpliwie na nawrócenie grzesznika], s. 338–341.

⁶¹ Por. tenże, *Na XXI [niedzielę po [Zielonych]*. [Obowiązek darowania uraz], [Bydgoszcz, brak daty], w: *Pisma 2*, s. 536–539; tenże, *Na XXI [niedzielę po [Zielonych] Świątkach*. *O miłości nieprzyjaciół*, [Bydgoszcz, brak daty], w: *Pisma 2*, s. 539–542.

ureczywistniający się proces rozwoju zmierzał ku niekwestionowanej świętości życia, której źródłem jest Eucharystia.

3.4. Eucharystia

W kazaniach na temat Eucharystii bł. bp Michał Kozal kształtował w wiernych świadomość, że została ustanowiona przez Chrystusa w Wieczerniku, na Ostatniej Wieczerzy. Ponieważ Jego obecność w konsekrowanych postaciach eucharystycznych pojmuje się tylko wiarą dawaną Jego słowu, dlatego ona była też przedmiotem jego nauczania⁶². Zmierzał do kształtowania świadomości, że Msza Święta jest tajemnicą wiary, w której Chrystus ofiaruje siebie Ojcu niebieskiemu za zbawienie całego świata. Dlatego ukazywał ją jako największą i bezcenną wartość⁶³. W niej wskazywał bezmiar objawiającej się miłości Boga do całego rodzaju ludzkiego. Jednym z celów przepowiadania było wychowywanie do systematycznego uczestniczenia w niej w każdą niedzielę i święto. Ponieważ jest ona także chlebem mocarzy, dlatego wychowywał do jego częstego spożywania, jako sakramentu Ciała Pańskiego, będącego zadatką życia wiecznego (por. J 6, 53). W realizacji celów, stawianym tej tematyce, posługiwał się tekstami Pisma Świętego i powoływał się na przykłady z życia świętych⁶⁴.

Uświadamiał wiernym, że Chrystus pragnie przychodzić do ich wnętrza pod osłoną chleba eucharystycznego. Ponieważ jest w nim obecny, jako Bóg i Człowiek, prawdziwie, rzeczywiście i istotnie, dlatego przyjmujących Go jednoczy z Ojcem niebieskim⁶⁵. Jej niekwestionowaną wartość uzasadniał tym, że wówczas przemienia i przekształca całą istotę człowieka w Chrystusa, który w niej kształtuje wyjątkowe osobowości. Tajemnicą ich zadziwiającej świętości jest Chrystus eucharystyczny (por. Flp 4, 13). Dlatego kształtował świadomość, że człowiek rzeczywiście potrzebuje jej w codzienności życia, ponieważ pomnaża łaskę uświęcającą, uzdalniającą do walki z wszelkimi przeciwnościami. Przekonywał, że jako lekarstwo na grzechy i ułomności człowieka, rozwija życie nadprzyrodzone i jest

⁶² Por. tenże, *Boże Ciało*, [Bydgoszcz, 11 VI 1925], w: *Pisma 2*, s. 225–228; tenże, [Na III niedzielę Adwentu]. *Eucharystia środkiem wyrobienia czystego charakteru*, [Bydgoszcz, 12 XII [19]29], w: *Pisma 2*, s. 451.

⁶³ Por. tenże, *Na XVI niedzielę po [Zielonych] Świątkach. Niedziela jak dzień odpoczynku i modlitwy*, [Brak miejsca i daty], w: *Pisma 2*, s. 316.

⁶⁴ Por. tenże, [Na XIX niedzielę po Zielonych Świątkach]. *O częstej Komunii świętej*, Pob[iedziska, 19 X 19]19, w: *Pisma 2*, s. 319–323.

⁶⁵ Por. tenże, [Na III niedzielę Wielkiego Postu]. *O Krwi najświętszej Pana Jezusa*, s. 486–488.

zadatkim chwalebne go zmartwychwstania⁶⁶. Z Eucharystią łączył przepowiadanie Słowa Bożego, w którym słuchający jest wezwany do poznawania Boga i siebie samego⁶⁷.

W tej tematyce dochodzi rzeczywiście do głosu gorliwa troska bł. bp Michała Kozala o wiernych, aby zgłębiali wartość i rolę Eucharystii, i żyli nią świadomie we wszystkich wymiarach życia, a więc także w chorobie i w cierpieniu.

3.5. Namaszczenie chorych

Błogosławiony tej tematyce wprost nie poświęcił żadnego kazania. Podjął ją, jakby się mogło wydawać drugoplanowo, w strukturze treściowej kazania na temat dobrego przygotowania do śmierci. Bazą wyjściową był pogrzeb ewangelicznego młodzieńca z Nain. W świetle Ewangelii Łukasza (7, 11–16) uczył, że fakt śmierci w życiu każdego człowieka jest nieunikniony⁶⁸. Na kanwie tegoż egzystencjalnego epizodu ukazał doczesność, jako drogę do życia wiecznego, domagającego się ewangelicznego przygotowania. W nim akcentował potrzebę nawrócenia, sakramentalnego pojednania z Bogiem [miał na myśli spowiedź generalną] i naprawienia uczynionego zła (por. Łk 19, 8) oraz zadośćuczynienia. W nawiązaniu do słów św. Augustyna: „Tak żyj, abyś nie umarł, gdy będziesz umierał”⁶⁹, przywołał ewangeliczną opowieść o pannach⁷⁰. W świetle tegoż epizodu uświadamiał wiernym, że mają zabiegać o taką wiarę, która byłaby jak jaśniejąca pochodnia, wzbogacająca życie w dobra duchowe.

Krótki passus kazania wskazuje, że sakrament ten ujmował, tak jak wtedy go rozumiano – w sensie ostatniego sakramentu (ostatnie namaszczenie). Nazwał go „sakramentem ostatniego olejem św[ięty]m namaszczenia”⁷¹. Temat ten podjął z myślą o chorych, którym nasilające

⁶⁶ Por. tenże, *Na IV niedzielę [Wielkiego] Postu. [Skutki Komunii świętej]*, [Gniezno], Katedra [10 III 19]18, [Gniezno], Szpital. [31 III 19]35, w: *Pisma 2*, s. 137–141; tenże, *Na niedzielę I po [Zielonych] Świątkach. Przygotowanie na Boże Ciało*, [Bydgoszcz, 30 V] 1926, [Bydgoszcz], Schr[onisko, 12 VI] 1927, w: *Pisma 2*, s. 511–514.

⁶⁷ Por. tenże, *Na Sexagesimę. [Jak słuchać słowa Bożego]*, [Bydgoszcz, 7 II] 1926, w: *Pisma 2*, s. 476–478.

⁶⁸ Por. tenże, *Na XV [niedzielę] po [Zielonych] Świątkach. Przygotowanie na śmierć*, Pobiedziska, [18 IX] 1927, w: *Pisma 2*, s. 303.

⁶⁹ Tamże, s. 306.

⁷⁰ Por. tamże, s. 305.

⁷¹ Tamże.

się dolegliwości zwiastują zbliżającą się śmierć. Uświadamiał, że w takiej rzeczywistości należy prosić o udzielenie sakramentu chorych. Nie należy go bagatelizować, ponieważ w drodze do wieczności jest sakramentem umocnienia, uzdalniającym do walki z przeciwnościami i pokusami szatańskimi. Troska w tym aspekcie, jak uczył, wpisana jest także w obowiązki osób opiekujących się nimi⁷².

Zatem ten sakrament nie jest sakramentem zagrożenia, lęków czy bojaźni, ale sakramentem chrześcijańskiej nadziei⁷³. Stąd, jak puentuje ks. Kozal, dobre przygotowanie do śmierci wsparte sakramentem namaszczenia, [warte jest więcej niż cała mądrość świata!]⁷⁴, ponieważ zaowocuje pełnią życia wiecznego w królestwie niebieskim.

3.6. Kapłaństwo

Błogosławiony problematykę tego sakramentu podjął w ośmiu kazaniach, opierając ją na sakramentach chrztu i bierzmowania. Ów dar Ostatniej Wieczerzy przybliżał celem kształtowania w wiernych świadomości, że kapłaństwo jest z ustanowienia Boga, i tylko On sam doń wybiera i powołuje. W sakramencie święceń wyciska w powołanych znamię kapłaństwa, i łączy ze sobą⁷⁵. On, powołując słabych i grzesznych mężczyzn, obdarowuje ich w tym sakramencie mocą Bożą, uzdalniającą do występowania w Jego Imieniu. Ów temat podjął celem formowania w wiernych świadomości wiary, że kapłan jest *alter Christus* i należy do duchowego ośrodka Kościoła. Nadto wchodzi w skład mistycznego serca Ciała Chrystusa. Na tej podstawie przybliżał nadprzyrodzoną godność kapłańską. Uświadamiał, że ich misja koncentruje się wokół oddawania chwały Bożej, głoszenia Ewangelii, rozprowadzania łask Bożych i prowadzenia ludzi do Boga, i wiecznego zbawienia⁷⁶. Prezbiter, jako szafarz sakramentów świętych⁷⁷ do wnętrza ludzi „[sprowadza nadprzyrodzone słońce nowego życia]”. Występuje więc w Kościele, jako zastępca Chrystusa uobecniający tajemnicę Wieczernika i Kalwarii, a więc misterium Odkupienia. Do kapłanów, jak uczył, odnoszą się przecież Jego słowa:

⁷² Por. tamże.

⁷³ Por. tamże.

⁷⁴ Tamże.

⁷⁵ Por. Kozal, *Na jubileusz 50-lecia kapłaństwa J.E. Ks. Biskupa Laubitz*, s. 862.

⁷⁶ Por. tenże, *Na prymicje* [ks. Czesława Kozala], [Krotoszyn, po 12 VI 1938], w: *Pisma* 2, s. 867.

⁷⁷ Tamże, s. 869–871; Kozal, *Na Zielone Świąta*. [*Duch Święty mieszka w nas*], s. 211.

„Którym grzechy odpuszcicie, są im odpuszczone” [J 20, 23]⁷⁸. Taki obraz kapłaństwa kreował w świadomości wiernych w świetle ewangelicznej przypowieści o dobrym pasterzu.

Chrystus sam wybrał Apostołów i udzielił, po trzyletnim przygotowaniu, sakramentu kapłaństwa, i posłał na głoszenie Ewangelii (por. Mt 28, 18–20). Tę misję, z Jego woli, przejęli ich następcy: biskupi i kapłani. To On uzdolnia ich, jako ludzi słabych i grzesznych, do szafowania łaską Bożą, jaką wysłużył w tajemnicy Odkupienia. Zatem, obdarowani taką godnością, powinni odpowiedzialnie realizować funkcję Chrystusa Dobrego Pasterza⁷⁹. W tym też celu otrzymali Ducha Świętego dla odpuszczania grzechów i jednania ludzi z Bogiem (por. J 20, 23)⁸⁰. Tak więc „niewypowiedzianą moc, [...] Bóg zamknął w kapłaństwie Nowego Zakonu”⁸¹, dlatego posłani do świata kapłani są uzdolnieni do budzenia życia Bożego i doprowadzania go do świętości.

3.7. Sakrament małżeństwa

Bł. bp Michał uczył o doniosłym, zbawczym znaczeniu tego sakramentu, zwłaszcza w kontekście rodzicielstwa, przyszłości narodu i Kościoła. Jeśli rodzina pozostanie tym, kim być powinna, wówczas młode pokolenie wyniesie z niej wiarę, a naród się ostoje. Ukazywał ją jako twierdzą przeciwko zakusom złego. Tylko ta wspólnota jest najcenniejszą wychowawczynią przyszłych pokoleń, a więc jest podstawą społeczeństwa i narodu, a także Kościoła. W kazaniach wyraźnie uczył, że pochodzi od Boga, który jasno określił jej cele (por. Rdz 2, 8–25; 1, 28). Chrystus zaś, jej stwórcze powołanie, podniósł do rangi sakramentu. Tak przywrócił utraconą, po grzechu pierworodnym, doskonałość. Małżeństwo jest zatem sakramentem, w którym Bóg wiąże mężczyznę i kobietę na całe życie węzłem nierozzerwalnej miłości (por. Rdz 2, 24). Razem tak mają żyć w tej wspólnocie, jak w pewnej i trwałej przystani, a dzieci ich będą błogosławioną przyszłością. Tylko w atmosferze przykładu życia rodziców wzrastają w cnotach, kształtują wrażliwość sumienia w świetle zasad moralnych i osiągają pełną dojrzałość. Tak więc ze względu na charakter sakramentu małżeństwa, jak i płynące

⁷⁸ Tenże, [Na II niedzielę Adwentu]. *Przed spowiedzią kwartalną*, s. 445.

⁷⁹ Por. tenże, *Na II niedzielę po Wielkanocy*. [Kapłani – pasterze w imieniu Chrystusa], [Bydgoszcz, brak daty], w: *Pisma 2*, s. 494–497; tenże, *Na introdukcję ks[iędza] proboszcza [Kazimierza] Roeslera w Mieścisku*, [Mieścisko, 29 IX 1931], w: *Pisma 2*, s. 836–841.

⁸⁰ Por. tenże, *Na III niedzielę Adwentu*. [Sakrament pokuty], s. 448–449.

⁸¹ Tenże, *Na jubileusz 50-lecia kapłaństwa J.E. Ks. Biskupa Laubitza*, s. 861.

z niego zasady życia chrześcijańskiego uwrażliwiał, szczególnie młodzież, na potrzebę przygotowania się do jego zawarcia. Nauczanie w tej kwestii podejmował celem przeciwstawiania się, w tym wymiarze, opcji materialnej i motywacjom zmysłowym. W tym podejmował w kazaniach tematykę czystości małżeńskiej, czystej motywacji, świętej intencji i miłości, której jedynym źródłem jest Bóg Trójjedyny. Wskazywał nadto na niezbędne warunki szczęśliwego małżeństwa: skromność i życie pobożne⁸².

Przyszłe losy Polski i świata łączył z chrześcijańskim charakterem małżeństwa i moralną wartością rodziny. Ona jest niezbędną i podstawową komórką społeczną, ponieważ tylko taka rodzina jest zdolna wychowywać zdrowe „ziarno narodu”. W tym też celu wychowywał do zgłębiana jej rzeczywistości, dla poznawania bezcennej jej wartości, którą wnosi w życie społeczne. Tylko „Uczciwe małżeństwo we wszystkim i łoże niepokalane” (Hbr 13, 4) jest w stanie przeobrazić aktualne uwarunkowania, bowiem jej duch poświęcenia i ofiary przelewa się w życie społeczno-publiczne.

Zatem małżeństwo sakramentalne pełni swoją niezastąpioną misję wobec ojczyzny i Kościoła, szczególnie w wymiarze wychowywania młodego pokolenia. Rodzice reprezentują wobec nich Osobę Boga i występują w Jego Imieniu. Dla przeprowadzenia tego celu powoływał się na objawienie Boże, w świetle którego nabywają oni, ze strony dzieci, prawo należnego szacunku i miłości, a także posłuszeństwa i troski. W tym kontekście powoływał się na nauczanie Mojżesza i w ogóle Starożytności. Przekonywał, że od świętości rodzin chrześcijańskich zależy przyszłość Polski⁸³. W tym zatem celu wprowadzał w tajemnicę życia Rodziny Świętej, aby na jej przykładzie i w jej duchu kształtowały własne ogniska domowe: małżeńskie i rodzinne⁸⁴.

4. O Świętych

Bł. bp Michał Kozal przede wszystkim uzasadniał potrzebę kultu świętych w życiu chrześcijańskim. Tej kwestii poświęcił kazanie, które

⁸² Por. tenże, *Na uroczystość Rodziny Świętej. [Posłannictwo rodziny chrześcijańskiej, Żegiestów, napisałem 7 I [19]33 od 10.15–12.25, w: Pisma 2, s. 81–85; tenże, Na II niedzielę po Trzech Królach. [Szczęśliwe małżeństwo], [Brak miejsca i daty], w: Pisma 2, s. 85–90.*

⁸³ Por. tenże, *Polskę uratuje małżeństwo katolickie*, Gniezno, [przed 16 II 1928], w: *Pisma 2*, s. 635–640; tenże, *[Na ostatnią niedzielę po Zielonych Świątkach]. Obowiązki dzieci wobec rodziców*, [Bydgoszcz, brak daty], w: *Pisma 2*, s. 551–554.

⁸⁴ Por. tenże, *Na uroczystość Rodziny Świętej. [Posłannictwo rodziny chrześcijańskiej]*, s. 8–82.

zatytułował „Dlaczego Świętych Pańskich czcić należy?”. Jednym z celów kazania było wprowadzenie wiernych w samą motywację, mającą charakter odpowiedzi na postawione pytanie. Uzasadniał, że świętych należy czcić ze względu na „ich cnotę, za ich zasługi i dzieła”. W tym celu posługiwał się tekstami biblijnymi (por. Ps 150, 1; Ez 44, 1). Świętość ich życia utożsamiał z realizacją Ewangelii w wielorakich i złożonych uwarunkowaniach codziennego życia. Oni, bowiem mimo skłonności do grzechu, od której nikt nie jest wolny, upodobniali się do Chrystusa w bogatych aspektach tajemnicy Jego ziemskiego życia⁸⁵. Zatem temat świętości ujmował w realiach normalnego życia, czyli z uwzględnieniem jej ludzkiego wymiaru.

Na przykład w postawie św. Jana Chrzciciela koncentrował się wokół roli stałości przekonań i męstwa w wyznawanej wiary, pokory, umartwienia i ascezy życia. Chciał ukazać w świętych granitowe osobowości, których ideą centralną była miłość do Chrystusa. Tak budził w wiernych pragnienie naśladowania ich stylu życia⁸⁶. Obligował ich do tego prawdą o świętych obcowaniu, którą są związani z Kościołem pielgrzymującym. Cel kaznodziejskiego przekazu ks. Michała Kozala zmierzał też do ukazywania w nich autentycznego człowieczeństwa, poddanego prawom natury. Przeżywając w codzienności swoje słabości, jednocześnie doświadczali przemieniającej mocy łaski Bożej, rozpalającej wewnątrz ewangelicznym ogniem. Mocno akcentował, że ta nadprzyrodzona moc uzdalniała ich do życia zgodnego z wolą Bożą. Ostatecznie ona zaowocowała świętością, wnoszącą w organizm Kościoła ducha ożywiającego.

Przykładem życia św. Hieronima posłużył w celu formowania świadomości, że świętych czcimy także ze względu na ich wiarę owocującą konkretnymi postawami ewangelicznymi np. w zakresie nauki chrześcijańskiej czy wielorakich dziełach miłosierdzia. Kazaniami tymi uzasadniał też, że świętość i nauka oraz pełnione obowiązki nie wykluczają się i nie ma między nimi sprzeczności. Opierając się na przykładach życia świętych

⁸⁵ Por. tenże, *Dlaczego Świętych Pańskich czcić należy?*, [Brak miejsca; 1 XI brak daty rocznej], w: *Pisma 2*, s. 436–440.

⁸⁶ Por. tenże, *Na II niedzielę Adwentu*. [*Stalość przekonań i męstwo Jana Chrzciciela*]. [Bydgoszcz, brak daty], w: *Pisma 2*, s. 441–444; tenże, *Na uroczystość św. Stanisława Kostki. Egzorta dla młodzieży*, [Bydgoszcz, 13 XI 1926], w: *Pisma 2*, s. 554–557; tenże, *IV niedziela Adwentu*. [*Jan Chrzciciel*], [Brak miejsca i daty], w: *Pisma 2*, s. 25–29; tenże, *Kazanie na św. Szczepana*. [*Nasze bohaterstwo w wierze*], Pobj[iedziska, 26 XII 19]18, w: *Pisma 2*, s. 38–42; tenże, *Na I niedzielę po Wielkanocy*. [*Niedowiarstwo i wiara św. Tomasza*], Pobj[iedziska], [27 IV] 1919, w: *Pisma 2*, s. 160–164.

uświadamiał, że oni uczą cnót chrześcijańskich, pośród których królową jest cnota miłości. Charakteryzując ich, jako wielkich miłośników Boga, kształtował przekonanie, że są rzeczywiście wzorem życia chrześcijańskiego, którym dynamizują w ochrzczonych miłość do Boga i ludzi. Ich świętość jest, w swej istocie, ponad czasowa, a więc jest aktualna w każdej epoce dziejów. Treścią kazań uzasadniał, że są niekwestionowanym przykładem łączenia codziennej pracy z realizacją powołania chrześcijańskiego⁸⁷.

W przepowiadaniu Błogosławionego ich życie przybierało jakby charakter szkoły wychowującej autentycznych chrześcijan, uczących ewangelicznego stylu życia, zawsze ukierunkowanego na Osobę Chrystusa. Ks. Michał Kozal wychowywał więc do ich naśladowania. Szczególnie odnosiło się ono do zaangażowania na rzecz własnego zbawienia, kształtowania ewangelicznego stylu życia i apostołstwa. Ukazywał w nich także przykłady umiłowania Pisma Świętego, jako wiarygodnego źródła poznania Chrystusa. Uświadamiał, że nie da się kochać Chrystusa bez poznawania Jego Osoby. Życie chrześcijańskie buduje się tylko na fundamencie słowa Bożego.

Nadto przybliżał ich, jako wstawiających się u Boga w różnych ludzkich sprawach, wypraszających potrzebne łaski. Przekonywał, że cały Kościół potrzebuje takiego przykładu życia, i wstawiennictwa u Pana. Potrzebne są one także kobietom, które w historii przyczyniały się do odradzania i przemiany życia rodzinnego, Ojczyzny i świata. Przekonywał wiernych, że realizuje się ona nie inaczej, jak drogą uświęcania rodzin, a przez nie Kościoła, społeczeństwa i narodu. Nazywał je gorejącymi pochodniami napełniającymi świat Bożym światłem.

Zatem kaznodziejstwo bł. bp Michała Kozala jest wyrazem gorliwej troski o zbawienie każdego człowieka, które jest partycypacją w chwale zbawionych i świętych. Taki jest bowiem cel życia, jaki Bóg wyznacza człowiekowi⁸⁸.

⁸⁷ Por. tenże, *Na XIX [niedzielę] po [Zielonych] Świątkach. Ku czci św. Hieronima*, [Krostkowo, 25 IX 1921], w: *Pisma 2*, s. 323–327; tenże, *Na uroczystość św. Wincentego. [Św. Wincenty wzorem chrześcijańskiej miłości bliźniego]*, Gniezno, Lecznica Lecha, [19 VII] 1936, w: *Pisma 2*, s. 396–398; tenże, *Na [święto] św. Franciszka z okazji 700-lecia franciszkanów w Polsce*, [Brak miejsca, 4 X] 1937, w: *Pisma 2*, s. 408–413; tenże, *Na [święto] św. Marcina. [Od św. Marcina uczymy się miłosierdzia]*, [Brak miejsca, 11 XI] 1926, w: *Pisma 2*, s. 424–427; tenże, *Na św. Szczepana. [Wiara mężna i miłość gorąca]*, [Krostkowo, 26 XII 1920], w: *Pisma 2*, s. 43–47.

⁸⁸ Por. tenże, *Na [uroczystość] św. Wojciecha*, [Gniezno, 1928–1938], w: *Pisma 2*, s. 374–377; tenże, *Na [święto] św. Franciszka z Asyżu. [Szczęśliwy jest tylko ten, kto Chrystu-*

Wśród świętych największej czci i chwały godna jest Najświętsza Maryja Panna. Tę myśl uzasadniał Jej szczególną relacją z Bogiem, którą wybierając na Matkę Swojego Syna obdarował szczególnymi darami wszechmocy. Na mocy takiego wybraństwa uczynił Ją najpiękniejszą i najświętszą pośród wszystkich stworzeń. Z Niej narodził się zapowiadany Mesjasz⁸⁹. Jest Niepokalaną Dziewicą, bo jest łaski pełna (por. Łk 1, 28), dlatego powinna być czczona. Bóg Ją pierwszy uczył, jeszcze przed dniem powszechnego zmartwychwstania, w tajemnicy Wniebowzięcia i ukoronowania na Królową Nieba i ziemi, Królową Aniołów i świętych.

Nadto bł. bp Michał Kozal uzasadniał Jej kult tym, że jest wzorem wiary, służby, pokory, posłuszeństwa i rozmiłowana w modlitwie. W Niej ukazywał ideał najściślejszego złączenia z Chrystusem, do którego są wezwani wszyscy ochrzczeni. Przybliżał Ją, jako wierną służebnicę Pana spieszącą z pomocą Kościołowi i rodzinie ludzkiej⁹⁰.

W kazaniach kształtował w wiernych świadomość, że Ona jest także Królową Polski, której także, i z tego tytułu należy się wyjątkowa cześć. Do niej zobowiązuje wdzięczność za Jej opiekę nad Ojczyzną i obfitość wypraszanych łask, doczesnych i duchowych. Na tej podstawie uzasadnia potrzebę wdzięczności, w której najwłaściwiej wyraża się postawa należnej czci⁹¹. W tym wymiarze powołuje się także na postawę mieszkańców nieba, którzy czczą Ją, jako swoją Królową, z którymi wyprasza dla mieszkańców ziemi potrzebne łaski. Podstawą biblijną tej czci były dla Błogosławionego

sowi służy], [Brak miejsca, 4 X] 1935, w: *Pisma 2*, s. 403–408; tenże, *Kazanie na uroczystość bł. Jolenty*. [Życie bł. Jolenty wzorem dla nas], [Gniezno, 15 VI] 1932, w: *Pisma 2*, s. 377–382; tenże, [Na uroczystość bł. Jolenty. [Bł. Jolenta wzorem niewiasty], [Gniezno, 15 VI] 1934, w: *Pisma 2*, s. 382–386; tenże, *Na święto św. Antoniego*. [W św. Antonim znajdujemy środki i lekarstwa na dzisiejsze słabości i niedomagania nasze]. [Brak miejsca, 13 VI 1931], w: *Pisma 2*, s. 386–391; tenże, *Na uroczystość św. Antoniego*. [Naśladowanie cnót św. Antoniego szczególnie potrzebnych w dzisiejszych warunkach], [Brak miejsca, VI] 1933, w: *Pisma 2*, s. 391–395; tenże, *Na uroczystość św. Anny*. [Św. Anna jako wzór życia żon i matek], [26 VII] 1920, w Kosztowie, w: *Pisma 2*, s. 399–403; tenże, *Na odpust św. Jadwigi [Śląskiej]*. [Wartość królestwa niebieskiego], Glesno, [16 X] 1921, w: *Pisma 2*, s. 413–419; tenże, *Na [święto] św. Marcina*. [Strzec światła wiary], w: *Pisma 2*, s. 419–424; tenże, *Na Wszystkich Świętych*. [Czego nas ta uroczystość uczy i do czego pobudza], [Krostkowo], 1 XI [19] 22, w: *Pisma 2*, s. 431–436.

⁸⁹ Por. tenże, *Na Boże Narodzenie*. [Po co przyszedł Zbawiciel], [Krostkowo], 25 XII [19]20, s. 34.

⁹⁰ Por. tenże, *Na Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny*. [Maryja Królową nieba i ziemi], Schronisko, [brak daty], w: *Pisma 2*, s. 356–359; tenże, *Na [święto] M[atki] B[ożej] Szkaplerznej*, Śmiłowo, [16 VII] 1922, w: *Pisma 2*, s. 360–365.

⁹¹ Por. tenże, *Na Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny*. [Maryja naszym ratunkiem, pomocą i pociechą], [Krostkowo], 15 VIII 1921], w: *Pisma 2*, s. 351–255.

słowa kobiety z Ewangelii św. Łukasza: „Błogosławione łożo, które Cię nosiło” (Łk 11, 27), rozbrzmiewające czią Maryi.

Maryjną tematykę kazań podejmował dla zgłębiania Jej życia duchowego, będącego wzorem do naśladowania. Jest świętą, ponieważ odbłask chwały Jej Syna pada na Nią. Dlatego jest błogosławioną i Przczystą Dziewicą, przez którą spływa na chrześcijan obfitość łask, aby nie utracili królewskiej szaty łaski uświęcającej. W realizacji celu maryjnych kazań odwołuje się także do faktów zaczerpniętych życia⁹².

5. O życiu chrześcijańskim

Bł. bp Michał Kozal, na podstawie Ewangelii św. Łukasza, przybliżał trzy istotne zasady życia chrześcijańskiego: poznawanie siebie, pokorę i miłość bliźniego⁹³. W procesie jego kształtowania akcentował rolę słowa Bożego. Taką wizją dzielił się na wiele lat przed Soborem Watykańskim II. Uwrażliwiał wiernych na potrzebę wsłuchiwania się w słowo Boże. Uczył sposobu jego przyjmowania i asymilacji, ponieważ jest źródłem poznawania zasad wiary i uzdalnia do podjęcia służby Chrystusowi⁹⁴. Zmierzał ku temu, aby życie chrześcijańskie identyfikowało się z treścią głoszonego słowa Bożego. Podkreślał, że jego moc (por. Jk 1, 22–24.25b) owocuje ewangeliczną radością, będącą obrazem radości królestwa Bożego⁹⁵. Nadto ukazywał duchowe korzyści płynące z jego słuchania. Zaliczał do nich: oświecenie rozumu, przemianę życia i pocieszenie w cierpieniach⁹⁶. Chrystusa zaś ukazywał, jako najdoskonalszy ideał życia chrześcijańskiego, ponieważ Jego słowa i czyny są tożsame, a więc stanowią jedną całość. Swoją opcję myślową uzasadnił Jego słowami: „Dałem wam przykład, abyście [...] i wy tak czynili”. Wskazywał, że celem takiego sposobu życia jest zbawienie i wzrastanie w świętości chrześcijańskiej. Dlatego treścią przepowiadania wychowywał do stałej i systematycznej pracy nad sobą, kształtowania życia w duchu

⁹² Por. tenże, *Matka Boża Różańcowa*, [Brak miejsca i daty] w: *Pisma 2*, s. 365–369.

⁹³ Por. tenże, *Na niedzielę XVI po [Zielonych] Świątkach. Trzy podstawy życia chrześcijańskiego według Łk 14, 1–11*, w: *Pisma 2*, s. 311–315.

⁹⁴ Por. tenże, *Na [niedzielę] Zapustną. [Służyć Chrystusowi]*, w: *Pisma 2*, s. 478–481.

⁹⁵ Por. tenże, *Na Septuagesimę. O słuchaniu słowa Bożego*, [Pobiedziska, 1 II 1920], w: *Pisma 2*, s. 101–105; tenże, *Na II niedzielę po Trzech Królach. [Radość w życiu człowieka]*, [Gniezno], Szpital, 20 I 1935, w: *Pisma 2*, s. 462–465.

⁹⁶ Por. tenże, *Na Mięso pustną niedzielę. Korzyści słuchania słowa Bożego*, [Pobiedziska, 8 II 1920], w: *Pisma 2*, s. 105–110; tenże, *Na niedzielę II po Wielkanocy. Kazanie [o miłości Dobrego Pasterza i naszych obowiązkach względem Niego]*, s. 165–168.

cnót teologalnych i chrześcijańskich⁹⁷. Wskazywał na potrzebę modlitwy⁹⁸, sakramentów i sumienną realizację obowiązków swojego stanu⁹⁹. Stylem nauczania kształtował postawę czynnego przeżywania życia chrześcijańskiego we wszystkich wymiarach: indywidualnym, rodzinnym, parafialnym, zawodowym i społeczno-narodowym. Przekonywał, że tak urzeczywistniający się proces rozwoju duchowego, owocuje świętością, także w wymiarze ogólnoludzkim. Błogosławiony dążył do tego, aby kształtowana jakość życia chrześcijańskiego przekładała się na jakość i poziom życia społeczno-narodowego (por. Mt 10, 32–33). W tym celu kształtował w wiernych postawę odpowiedzialności za jakość życia chrześcijańskiego i doczesnego, ponieważ jest największą wartością, ukierunkowaną na życie wieczne¹⁰⁰. Tak formowana postawa chrześcijańska owocuje w życiu rodzinnym, społecznym, Kościoła, Ojczyzny i świata.

6. O patriotyzmie i życiu społeczno-politycznym

Celem tej grupy kazań tematycznych była wytrwała troska Błogosławionego, aby życie chrześcijańskie przekładało się w codzienności na proces podnoszenia poziomu moralnego społeczeństwa i prowadziło do zbawienia. Był to jeden z głównych priorytetów, ponieważ dostrzegał wyraźnie w społeczeństwie wiele niepokojących wad, zagrażających ogólnie pojętemu dobru. Wśród nich wskazywał na palącą potrzebę otrzeźwiania społeczeństwa. Nie tylko ją uzasadniał, ale uczył także o konkretnych środkach jego realizacji¹⁰¹. Kolejnym niebezpieczeństwem były zgorszenia, prowadzące do upadku moralnego społeczeństwa i narodu. Wskazywał, że

⁹⁷ Por. tenże, *Kazanie na św. Szczepana*. [*Nasze bohaterstwo w wierze*], s. 38–42; tenże, *Na św. Szczepana*. [*Wiara mężna i miłość gorąca*], s. 43–47.

⁹⁸ Por. tenże, *Na IV niedzielę Adwentu*. [*Utrwalenie w dobrym – po misjach parafialnych*], [Brak miejsca i daty], w: *Pisma 2*, s. 29–33.

⁹⁹ Por. tenże, *Na Nowy Rok* [1920]. [*Módl się i pracuj*], [Pobiedziska, 1 I 1920], w: *Pisma 2*, s. 56–58; tenże, *II święto Wielkanocy*. [*Chrystus uczy nas umiłowania modlitwy i pracy*], [Bydgoszcz], fara, [13IV] 1925, w: *Pisma 2*, s. 155–160.

¹⁰⁰ Por. tenże, *Na niedzielę III po Wielkanocy*. [*Marność dóbr doczesnych i obowiązek troski o zbawienie*], Pobiedziska, [25 IV 19]20, w: *Pisma 2*, s. 168–170; tenże, *Na V niedzielę po Wielkanocy*. [*O modlitwie, Pobiedziska*], [brak daty], w: *Pisma 2*, s. 178–182; tenże, *Na IV [niedzielę] po [Zielonych] Świątkach*. [*O obowiązku*], [Bydgoszcz, brak daty] w: *Pisma 2*, s. 517–520; tenże, [*Na VII niedzielę po Zielonych Świątkach*]. [*Wezwanie do czynnego życia religijnego*], Szczawnica, 28 VII 1935, w: *Pisma 2*, s. 263–268; tenże, *Umrzeć czy cierpieć?*, [Brak miejsca i daty], w: *Pisma 2*, s. 640–644.

¹⁰¹ Por. tenże, [*Na Ofiarowanie Pańskie*]. *Kazanie o abstynencji*, [Gniezno, 2 II 1937], w: *Pisma 2*, s. 90–96.

jego źródłem jest słowo i, o wiele gorszym w skutkach, zły przykład. Myśl tę uzasadniał postawami zaczerpniętymi z ówczesnego życia społecznego.

W procesie odradzania moralno-chrześcijańskiego społeczeństwa widział szczególną rolę kobiet, zabiegających i troszczących się najpierw o własną godność. Wzór takiej Niewiasty ukazywał im w Maryi i świętych kobietach¹⁰². Przestrzegając przed niebezpieczeństwem zdziczenia obyczajów społecznych, co wpisał także w program przepowiadania, wychowywał do kierowania się w codziennym życiu wrodzonym prawem moralnym¹⁰³.

Przekonywał nadto, że dobrobyt społeczny buduje się tylko, z pomocą Bożą, wytrwałą i sumienną pracą, według otrzymanych uzdolnień, w duchu Bożych przykazań. Przestrzegał przed niebezpieczeństwem i zagrożeniem, jakie niosą ze sobą zniechęcenie i apatia społeczna. Ich źródło upatrywał w niepowodzeniach pracy i pełnionych obowiązków. Uzasadniając w nich konieczną sumiennność, akcentował potrzebę mądrego korzystania z dóbr doczesnych. Przekonywał, że nie są one tylko indywidualną własnością pojedynczych osób, ale mają służyć dobru całego społeczeństwa. Dlatego do elementów przepowiadania włączył aspekt kształtowania w wiernych wrażliwości społecznej na potrzeby biednych i głodnych. W tym celu posługiwał się tekstami Pisma Świętego, nauczaniem Ojców Kościoła, przykładami świętych i minionych pokoleń Polaków¹⁰⁴.

Wskazując na fundamentalny priorytet Boga, w życiu osobistym i społecznym, wyraźnie uświadamiał o zobowiązaniach chrześcijan wobec państwa, narodu, społeczeństwa i jego władzy. Uzasadniał, że te wymiary nie wykluczają się, wręcz przeciwnie, z jakości wypełnianych obowiązków względem Boga wynika logicznie jakość obywatelskich obowiązków. W realizacji Jego odwiecznych planów, państwo zajmuje szczególne miejsce. Dlatego jest mu potrzebna solidarność społeczna,

¹⁰² Por. tenże, [XVI niedziela po Zielonych Świątkach]. [O godności kobiety], w: *Pisma 2*, s. 520–526.

¹⁰³ Por. tenże, [VI niedziela po Wielkanocy]. *O zgorzeniu*, Pob[iedziska, 18 V 19]19, w: *Pisma 2*, s. 187–190; tenże, [Na VII niedzielę po Wielkanocy]. [Chrystus Pan przestrzega uczniów], Koś[cielec], [19]18, w: *Pisma 2*, s. 191–194; tenże, *Na II niedzielę po Trzech Królach*. [Radość w życiu człowieka], s. 462–465.

¹⁰⁴ Por. tenże, *Niedziela IV po [Zielonych] Świątkach*. [Dlaczego i jak pracować należy], Krostk[owo, 20 VI 19]20, w: *Pisma 2*, s. 237–240; tenże, *Na IV [niedzielę] po [Zielonych] Świątkach*. *Co zapewnia dobrobyt?*, [Krostkowo, 2 VII 19]22, w: *Pisma 2*, s. 240–244; tenże, *Na VIII [niedzielę] po [Zielonych] Świątkach*. [Mądre korzystanie z dóbr doczesnych], Rościnn[o, [26 VII] 1936, ze zmianami, w: *Pisma 2*, s. 272–276; tenże, *Na IV [niedzielę] po [Zielonych] Świątkach*. *O obowiązku*, s. 517–520; tenże, [Na VII niedzielę po Wielkanocy]. [Chrystus Pan przestrzega uczniów], s. 191–194.

mająca swój początek w rodzinie. Owa solidarność narodowo-społeczna, będąca jednym z celów przepowiadania, powinna przeradzać się, w przestrzeni własnego kraju, języka, wspólnej kultury i wspólnych interesów, w chrześcijańskie związki społeczne i organizacje dobroczynne. Zabiegał, aby społeczeństwo dostrzegało pilną potrzebę odrodzenia Polski, i jej bezpieczną przyszłość w Kościele świętym. W tym wymiarze szczególną rolę wyznaczał małżeństwu sakramentalnemu, któremu w kaznodziejstwie poświęcał wiele miejsca.

Kolejnym celem, jaki stawiał w tej tematyce, było wychowywanie wiernych do zaangażowania na rzecz wspólnego dobra i uległości oraz uszanowania wspólnej władzy państwowej. Kochający Boga całym sercem, kocha także swoją ojczyznę. Inaczej być nie może. Troskę o społeczną jakość życia traktował jako niezbędną konieczność, ściśle związaną też z wychowywaniem młodego pokolenia. W jego przepowiadaniu jawiło się ono, jako przyszłość Kościoła, Ojczyzny, społeczeństwa i świata¹⁰⁵.

* * *

W posługiwaniu błogosławionego bp. Michała Kozala kazania były środkiem kształtowania chrześcijańskiego stylu życia. Cele, jakie stawiał w realizacji tematyki kazań, sprowadzał do kształtowania poziomu życia duchowo-moralnego, który miał być uwidoczniiony najpierw w codziennych realiach życia ówczesnych rodzin. Nie zatrzymywał się tylko na złożonych i trudnych uwarunkowaniach, ale w ich perspektywie widział możliwość ewangelicznego oddziaływania na całość życia Kościoła, społeczeństwa, Narodu, a nawet świata. Ujmując całościowo kwestię celu, jaki stawiał każdemu z kazań, trzeba podkreślić, że dążył do pogłębionego integrowania życia wiernych świeckich chrześcijan z lokalną wspólnotą parafialną, Kościołem, życiem społeczno-politycznym i patriotyzmem.

Tematykę kazań opierał na doktrynie chrześcijańskiej. Punktem wyjścia były zazwyczaj teksty biblijne, zwłaszcza Ewangelia niedzielna. Były one pewnego rodzaju mottem, niekiedy tylko pewnym tłem kazania. Nie miały więc charakteru egzegezy biblijnej, pełniły raczej funkcję apologetyczną. Dla niej też przywoływał sentencje starożytnych myślicieli, odwoływał się do tradycji chrześcijańskiej, nauczania Ojców Kościoła i świętych.

¹⁰⁵ Por. tenże, *Na XXII [niedzielę] po [Zielonych] Świątkach*. [„Dajcie cesarzowi, co jest cesarskiego, a Bogu, co jest Bożego”], [10 X] 1935, u św. Jerzego dla gimnazjalistów, w: *Pisma 2*, s. 42–545; tenże, *Polskę uratuje małżeństwo katolickie*, s. 635–640; tenże, *Na XXII [niedzielę] po [Zielonych] Świątkach*. [Niezależność Kościoła], [Brak miejsca i daty], w: *Pisma 2*, s. 333–338.

Analiza kazań umożliwiła uchwycić koncepcję pracy duszpasterskiej Błogosławionego charakteryzującą się jasną wizją i wyraźnie określoną celowością. Co do formy, ich styl jest charakterystyczny dla epoki, w której żył i pracował. Taki styl służył wtedy formułowaniu i przekazywaniu teologicznych prawd i zasad życia chrześcijańskiego.

Należy stwierdzić, że misję przepowiadania traktował solidnie, w sposób pogłębiony, odpowiedzialny, gorliwie i z zaangażowaniem. Taki obraz Błogosławionego, jako duszpasterza, kreuje jego praca kaznodziejska. Każde z kazań ma określony swój cel, strukturę i sposób jego realizacji. Ich strukturę tworzą zazwyczaj następujące elementy: wprowadzenie w charakter dnia, treściowe rozpracowanie tematu wieńczone egzystencjalnymi przesłankami i wnioskami. Ten ostatni zazwyczaj ma charakter pewnego rodzaju zakończenia.

Wydaje się, że zaprezentowana tematyka kazań bł. bp. Michała Kozala inspiruje do podejmowania nad nimi dalszych badań owocujących kolejnymi opracowaniami.

THE SUBJECT OF BLESSED BISHOP MICHAŁ KOZAL'S SERMONS

Keywords: Kozal, sermons, Triune God, sacraments, saints, Christian life, socio-political life, patriotism.

Summary: The article introduces in the subject of blessed Bishop Michał Kozal's sermons. It was developed to prepare the material base, necessary for scientific research and drafts on them. The raising of that subject was justified by the need of showing and developing of the Bishop's influence on the history of Poland in the first decades of 20 century.

Aims, he set in a variety of topics of his sermons, was brought to shaping such spiritual and moral level as to have an achieving in then families' life first. In that he saw a possibility of evangelistic influence on the entire life of Church, community, nation or even the world. He sought to integrating the lay faithful and the local parish community, Church, socio-political life and patriotism. The topics of sermons were sue to Christian doctrine.

In the article there were Sunday and festive sermons for adults, Sunday and festive exhortations for youths, themed and occasional sermons and Passion teachings taken into account.

So, manuscripts of Bishop's sermons, now developed and released on paper were the research materials. The analysis of sources let rank the sermons due to topics, show purposes and the way of their conducting together with existential conclusion.

Under taken studies, there were topics shown: about Triune God, about the Church, about sacraments, about saints, about Christian life and about patriotism and socio-political life. It was them that set the structure of this article.

The compiled subject will surely be an inspiration for further research on the preacher's work of blessed Michał Kozal.

BIBLIOGRAFIA

- Pisma bł. biskupa Michała Kozala. Kazania, nauki pasyjne i rekolekcyjne, przemówienia*, red. I. Tomczak, K. Rulka, G. Sztandera, Włocławek 2019.
- Boże Ciało*, [Bydgoszcz, 11 VII 1925], s. 225–228.
- Chrystus mieszkając wśród nas jest nauczycielem naszym*, [Kość[ielec] [19]18, [Krostkowo,] [19]22, s. 606–609.
- Chwała Ojcu i Synowi, i Duchowi Świętemu jak było na początku tak i teraz, i na wieki wieków. Amen*. [Brak miejsca i daty], s. 595–597.
- IV niedziela Adwentu*. [Jan Chrzciciel], [Brak miejsca i daty], s. 25–29.
- Dlaczego Świętych Pańskich czcić należy?*, [Brak miejsca; 1 XI brak daty rocznej], s. 436–440.
- II święto Wielkanocy*. [Chrystus uczy nas umiłowania modlitwy i pracy], [Bydgoszcz], fara, [13 IV] 1925, s.155–160.
- Jezus Chrystus jest Bogiem*, [Krostkowo,] 22 V [19]21, s. 601–606.
- Kazanie na św. Szczepana*. [Nasze bohaterstwo w wierze], Pob[iedziska, 26 XII 19]18, s. 38–42.
- Kazanie na uroczystość św. Jolenty*. [Życie bł. Jolenty wzorem dla nas], [Gniezno, 15 VI] 1932, s. 377–382
- Kazanie pasyjne nr 1*. [„Ojczu, odpuść im...”], [Pobiedziska, 22 II] 1920, s. 668–672.
- Kazanie pasyjne nr 2*. [„...dziś ze mną będziesz w raju”], [Pobiedziska, 29 II] 1920, s. 673–677.
- Kazanie pasyjne nr 4*. [„Boże mój... czemuś mnie opuścił”], [Pobiedziska, 14 III] 1920, s. 677–682.
- Kazanie pasyjne [III]*. *Jezus prowadzony od Piłata do Heroda*, Pob[iedziska 23 III 19]19, s. 649–653.
- Kazanie pasyjne (IV)*. *Jezus bicowany i ukoronowany*, Pob[iedziska, 30 III 19]19, s. 653–657.
- Kazanie pasyjne (V)*. *Jezus na śmierć skazany*, Pob[iedziska, 6 IV 19]19, s. 657–661.
- Kazanie pasyjne (VII)*. *Jezus na krzyżu umiera*, Pob[iedziska, 18 IV (Wielki Piątek) 19]19, s. 665–668.
- Matka Boża Różańcowa*, [Brak miejsca i daty], s. 365–369.
- Na Boże Narodzenie*. [Po co przyszedł Zbawiciel], [Krostkowo], 25 XII 1920, s. 34–38.
- Na Chrystusa Króla*, Żnin, [30 X] 1938, s. 349–351.

- Na IV niedzielę Adwentu. [Utrwalenie w dobrym – po misjach parafialnych], [Brak miejsca i daty], s. 29–33.*
- Na IV niedzielę [Wielkiego] Postu. [Skutki Komunii świętej], [Gniezno], Katedra [10 III 19]18, [Gniezno], Szpital. [31 III 19]35, s. 137–141.*
- [Na IV niedzielę Wielkiego Postu]. Pan Jezus złożony do grobu, [Bydgoszcz, 14 III] 1926, s. 489–491.*
- Na IV [niedzielę] po [Zielonych] Świątkach. Co zapewnia dobrobyt?, [Krostkowo, 2 VII 19]22, s. 240–244.*
- Na IV [niedzielę] po [Zielonych] Świątkach. O obowiązku, [Bydgoszcz, brak daty], s. 517–520.*
- [Na II niedzielę Adwentu]. Przed spowiedzią kwartalną, [Bydgoszcz], 4 XII [19]26, s. 444–447.*
- Na II niedzielę Adwentu. [Stalość przekonań i męstwo Jana Chrzciciela], [Bydgoszcz, brak daty], s. 441–444.*
- Na II niedzielę po Trzech Królach. [Szczęśliwe małżeństwo], [Brak miejsca i daty], s. 85–90.*
- Na II niedzielę po Trzech Królach. [Radość w życiu człowieka], [Gniezno], Szpital, 20 I 1935, s. 462–465.*
- Na II niedzielę po Wielkanocy. [Kaplani – pasterze w imieniu Chrystusa], [Bydgoszcz, brak daty], s. 494–497.*
- [Na II niedzielę Wielkiego Postu]. Pan Jezus ukrzyżowany, [Bydgoszcz, 28 II] 1926, s. 484–486.*
- [Na XIX niedzielę po Zielonych Świątkach]. O częstej Komunii świętej, Pob[iedziska, 19X 19]19, s. 319–323.*
- Na XIX [niedzielę] po [Zielonych] Świątkach. Ku czci św. Hieronima, [Krostkowo, 25 IX 1921], s. 323–327.*
- Na XXI [niedzielę po [Zielonych]. [Obowiązek darowania uraz], [Bydgoszcz, brak daty], s. 536–539.*
- Na XXI [niedzielę] po [Zielonych] Świątkach, o miłości nieprzyjaciół, [Bydgoszcz, brak daty], s. 539–542.*
- Na XXII [niedzielę] po [Zielonych] Świątkach. [„Dajcie cesarzowi, co jest cesarskiego, a Bogu, co jest Bożego”], [10 X] 1935, u św. Jerzego dla gimnazjalistów, s. 542–545.*
- Na XXII [niedzielę] po [Zielonych] Świątkach. [Niezależność Kościoła], [Brak miejsca i daty], s. 333–338.*
- Na introdukcję ks[iędza] proboszcza [Kazimierza] Roeslera w Mieścisku, [Mieścisko, 29 IX 1931], s. 836–841.*
- Na XI niedzielę po [Zielonych] Świątkach. [Ocalenie grzesznika], [Brak miejsca i daty], s. 284–288.*
- Na jubileusz 50-lecia kapłaństwa J.E. Ks. Biskupa Laubitz, [Gniezno, 20 III 1938], s. 860–867.*

- Na Mięso pustną niedzielę. Korzyści słuchania słowa Bożego*, [Pobiedziska, 8 II 1920], s. 105–110.
- Na niedzielę IV po Wielkanocy. [Tylko Kościół katolicki jest apostołski]*, Pob[iedziska], [18 V 19]19, s. 170–174.
- Na niedzielę IV po [Zielonych] Świątkach. [Znamiona prawdziwego Kościoła – jeden]*, [Krostkowo, 2 VII] 1922, s. 245–249.
- Na niedzielę II po Wielkanocy. Kazanie [o miłości Dobrego Pasterza i naszych obowiązkach względem Niego]*, [Brak miejsca i daty], s. 165–168.
- Na niedzielę IX po [Zielonych] Świątkach. [Dlaczego Jezus płakał]*, [Krostkowo], 17 VII [19]21, s. 276–280.
- Na niedzielę I po [Zielonych] Świątkach. Przygotowanie na Boże Ciało*, [Bydgoszcz, 30 V] 1926. [Bydgoszcz], Schr[onisko, 12 VI] 1927, s. 511–514.
- Na niedzielę XVI po [Zielonych] Świątkach. Trzy podstawy życia chrześcijańskiego według Łk 14, 1–11*, [Brak miejsca i daty], s. 311–315.
- Na niedzielę Trójcy Przenajświętszej. [Istota i dary Trójcy Przenajświętszej]*, [Brak miejsca i daty], s. 220–224.
- Na niedzielę III po Wielkanocy. [Marność dóbr doczesnych i obowiązek troski o zbawienie]*, Pobiedziska, [25 IV 19]20, s. 168–170.
- Na [niedzielę] Zapustną. [Męka i śmierć Chrystusa]*, Pob[iedziska, 2 III 19]19, s. 114–118.
- Na [niedzielę] Zapustną. [Służby Chrystusowi]*, [Bydgoszcz, 27 II] 1927, s. 478–481.
- Na Nowy Rok. [Szczęścia mamy szukać u Boga]*, [Brak miejsca i daty], s. 63–67.
- Na Nowy Rok [1920]. [Módl się i pracuj]*, [Pobiedziska, 1 I 1920], s. 56–58.
- Na odpust św. Jadwigi [Śląskiej]. [Wartość królestwa niebieskiego]*, Glesno, [16 X] 1921, s. 413–419.
- [*Na Ofiarowanie Pańskie*]. *Kazanie o abstinencji*, [Gniezno, 2 II 1937], s. 90–96.
- [*Na ostatnią niedzielę po Zielonych Świątkach*]. *Obowiązki dzieci wobec rodziców*, [Bydgoszcz, brak daty], s. 551–554.
- Na VIII [niedzielę] po [Zielonych] Świątkach. [Mądre korzystanie z dóbr doczesnych]*, Rościno, [26 VII] 1936, ze zmianami, s. 272–276.
- Na V niedzielę po Wielkanocy. O modlitwie*, Pobiedziska, [brak daty], s. 178–182.
- [*Na V niedzielę po Wielkanocy*]. *O tajemnicy Trójcy Przenajświętszej*, [Krostkowo, 1921], s. 183–187.
- Na I niedzielę po Wielkanocy. [Niedowiarstwo i wiara św. Tomasza]*, Pob[iedziska], [27 IV] 1919, s. 160–164.
- Na XV [niedzielę] po [Zielonych] Świątkach. Przygotowanie na śmierć*, Pobiedziska, [18 IX] 1927, s. 302–306.
- Na Poniedziałek Zielonych Świątek. [Wiara jest potrzebna każdemu człowiekowi]*, [Bydgoszcz] Florian, [9 VI 19]24, s. 217–210.
- Na prymicje [ks. Czesława Kozala]*, [Krotoszyn, po 12 VI 1938], s. 867–872.
- Na Quinquagesimę. Chrystus Pan lekarstwem ludzkości*, [Brak miejsca i daty], s. 110–114.

- Na Septuagesimę. O słuchaniu słowa Bożego*, [Pobiedziska, 1 II 1920], s. 101–105.
- Na Sexagesimę. [Jak słuchać słowa Bożego]*, [Bydgoszcz, 7 II] 1926, s. 476–478.
- [*Na VII niedzielę po Zielonych Świątkach*]. [*Wezwanie do czynnego życia religijnego*], Szczawnica, 28 VII 1935, s. 263–268.
- [*Na VII niedzielę po Wielkanocy*]. [*Chrystus Pan przestrzega uczniów*], Kość[cielec], [19]18, s. 191–194.
- Na VI niedzielę po [Zielonych] Świątkach. Cud pomnożenia chleba – cud Komunii świętej*, [Brak miejsca i daty], s. 255–259.
- Na XVI [niedzielę] po [Zielonych] Świątkach. O nieomyślności Kościoła katolickiego*, [Krostkowo], 24 IX [19]22, s. 306–310.
- Na XVI niedzielę po [Zielonych] Świątkach. Niedziela jak dzień odpoczynku i modlitwy*, [Brak miejsca i daty], s. 315–319.
- Na święto św. Antoniego. [W św. Antonim znajdujemy środki i lekarstwa na dzisiejsze słabości i niedomagania nasze]*, [Brak miejsca, 13 VI 1931], s. 386–391.
- Na [święto] św. Franciszka z Asyżu. [Szczęśliwy jest tylko ten, kto Chrystusowi służy]*, [Brak miejsca, 4 X] 1935, s. 403–408.
- Na [święto] św. Franciszka z okazji 700-lecia franciszkanów w Polsce*, [Brak miejsca, 4 X] 1937, s. 408–413.
- Na [święto] św. Marcina. [Od św. Marcina uczymy się miłosierdzia]*, [Brak miejsca, 11 XI] 1926, s. 424–427.
- Na [święto] św. Marcina. [Strzec światła wiary]*, 14 [XI] [19]20 w Wyrzysku, s. 419–424.
- Na [święto] M[atki] B[ożej] Szkaplerznej*, Śmiłowo, [16 VI] 1922, s. 360–365.
- Na św. Szczepana. [Wiara mężna i miłość gorąca]*, [Krostkowo, 26 XII 1920], s. 43–47.
- Na święto Trzech Króli. Dlaczego przyszedł Pan Bóg na świat jako dziecko?*, [Bydgoszcz, 6 I] 1926, s. 453–455.
- Na święto Zielonych Świąt (1933). [Łaska uświęcająca]*, [Sodaliczka Akademiczek, [1937], s. 202–208.
- Na Trzech Króli. [Wszczęświat i sumienie prowadzą do Boga]*, [Brak miejsca i daty], s. 76–81.
- Na III niedzielę Adwentu. [Sakrament pokuty]*, [Bydgoszcz, brak daty], s. 447–450.
- [*Na III niedzielę Adwentu*]. *Eucharystia środkiem wyrobienia czystego charakteru*, [Bydgoszcz], 12 XII [19]29, s. 450–453.
- [*Na III niedzielę Wielkiego Postu*]. *O Krwi Najświętszej Pana Jezusa*, [Bydgoszcz, 7 III] 1926, s. 486–488.
- Na III niedzielę [Wielkiego] Postu. [Wrogowie Kościoła]*, [Brak miejsca i daty], s. 132–137.
- Na uroczystość św. Anny. [Św. Anna jako wzór życia żon i matek]*, [26 VII] 1920, w Kosztowie, s. 399–403.
- Na uroczystość św. Antoniego. [Naśladowanie cnót św. Antoniego szczególnie potrzebnych w dzisiejszych warunkach]*, [Brak miejsca, VI] 1933, s. 391–395.

- [*Na uroczystość bł. Jolenty*]. [*Bł. Jolenta wzorem niewiasty*], [Gniezno, franciszkanie, 15 VI] 1934, s. 382–386.
- Na uroczystość Rodziny Świętej*. [*Posłannictwo rodziny chrześcijańskiej*, Żegiestów, napisałem 7 I [19]33 od 10.15–12.25, s. 81–85.
- Na uroczystość św. Stanisława Kostki. Egzorta dla młodzieży*, [Bydgoszcz, 13 XI 1926], s. 554–557.
- Na uroczystość św. Wincentego*. [*Św. Wincenty wzorem chrześcijańskiej miłości bliźniego*, Gniezno, Lecznica Lecha, [19 VII] 1936, s. 396–398.
- Na [uroczystość] św. Wojciecha*, [Gniezno, 1928–1938], s. 374–377.
- [*Na uroczystość Zmartwychwstania Pańskiego*], [Brak miejsca i daty], s. 153–155.
- Na Wielkanoc 1934*. [*Zmartwychwstanie Pańskie źródłem przekonań katolickich i drogowskazem katolickiego życia*], [1 IV 1934], s. 142–147.
- Na Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny*. [*Maryja Królową nieba i ziemi*], Schronisko, [Brak daty], s. 356–359.
- Na Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny*. [*Maryja naszym ratunkiem, pomocą i pociechą*], [Krostkowo], 15 VIII 1921], s. 351–255.
- Na Wszystkich Świętych*. [*Czego nas ta uroczystość uczy i do czego pobudza*], [Krostkowo], 1 XI [19] 22, s. 431–436.
- Na zakończenie starego roku* [1926]. [*Chrystus naszą drogą, prawdą i życiem*], [Bydgoszcz], fara [31 XII] 1926, s. 47–51.
- Na zakończenie starego roku* [1927]. [*Życie na wzór Chrystusa*], [Bydgoszcz], fara [31 XII] 1927, s. 51–56.
- Na Zielone Świąta*. [*Duch Święty mieszka w nas*], [Brak miejsca, 16 V] (1937), s. 208–213.
- Na Zielone Świątki*. [*Duch Święty nas oświeca i uświęca (1)*], Pob[iedziska, 8 VI 19]19, Krostkowo], Gimn[azjum], s. 194–198.
- Na Zielone Świątki*. [*Duch Święty nas oświeca i uświęca (2)*], Pob[iedziska, 8 VI 19]19, s. 198–202.
- Niedziela IV po [Zielonych] Świątkach*. [*Dlaczego i jak pracować należy*], Krostk[owo, 20 VI 19]20, s. 237–240.
- Niedziela XXIV po [Zielonych] Świątkach* [*Bóg czeka cierpliwie na nawrócenie grzesznika*]. [Krostkowo], 7 XI [19]20, s. 338–341.
- O Opatrzności Bożej*. [Krostkowo, brak daty], s. 594–595.
- [*Po bierzmowaniu*]. *Oczytaniu złych księzek*, [Bydgoszcz, brak daty], s. 557–560.
- Polskę uratuje małżeństwo katolickie*, Gniezno, [przed 16 II 1928], s. 635–640.
- „*Syn Boży stał się człowiekiem i umarł na krzyżu dla naszego zbawienia*”, [Krostkowo, 8 V 1921], s. 597–601.
- [*XVI niedziela po Zielonych Świątkach*]. [*O godności kobiety*], [Bydgoszcz, 9 IX 1923], s. 520–526.
- [*VI niedziela po Wielkanocy*]. *O zgorszeniu*, Pob[iedziska, 18 V]19]19, s. 187–190.
- Umrzeć czy cierpieć?*, [Brak miejsca i daty], s. 640–644.